

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Behovet av en ny kyrkohandbok?

En jämförelse mellan tidigare
kyrkohandböcker och det nya
förslaget 2012

The need for a new church handbook?
A comparison between earlier handbooks and the new proposed
handbook 2012

Åsa Danielsson

Termin: VT13

Kurs: RKT145 Uppsats teologi, 15hp

Nivå: Kandidat

Handledare: Bo Claesson

Abstract

In 2010 the Church of Sweden initiated a project to elaborate a new handbook for church services and church documents.

This handbook draft was ready to be tested in 2012.

The first Sunday of Advent 2012 the church launched an extensive trial for the draft for the new handbook; this handbook draft will now be tested in a selected variety of Swedish parishes until Judgment Sunday 2013. Upon which the Church of Sweden will evaluate and respond to the comments and reactions from the Swedish congregations in terms of the handbooks proposal.

My main goal with this paper is that I'm hoping to be able to examine where the need for a new handbook for church services originates.

Does it come from the Swedish Church, from the churches and members of the Swedish congregations or do they originate from the surrounding community?

This is a question which doesn't necessarily have an answer to it.

To investigate this, I will mainly use the Swedish Church handbook 1942, the Swedish church handbook 1986, the proposed new church handbook 2012 and the comments on the handbook draft 2012.

Furthermore, I will examine the Church Sweden's processes around the new handbook proposal and the community around each handbook. The goal with this is to try to find out about what goes on within the Swedish church and out in the Swedish society in the drafting of the various handbooks. In this way I hope to find a clue as to what may be behind the Swedish church's handbook proposals 2012.

1. Inledning	4
1.1 Syfte/problemställning	5
1.2 Frågeställning	5
1.3 Metod och teori	5
1.4 Struktur	6
1.5 Material och Avgränsningar	6
1.6 Forskningsöversikt	7
2. Svenska kyrkans uppbyggnad och beslutsorgan	8
2.1 Den lokala nivån	8
2.2 Den regionala nivån	8
2.3 Den nationella nivån	9
2.4 Domkapitlet	9
2.5 Samhällets och gudstjänstens samspel och förändring	11
2.6 Folkkyrkan	13
2.7 Efter folkkyrkan	15
2.8 Gudstjänstens uppbyggnad i Svenska kyrkan	15
2.9 Gudstjänstens dimensioner	17
2.10 Gudstjänstens ”Ordo” (grundstruktur)	18
3. Arbetet med en ny kyrkohandbok	19
3.1 Motiveringar till behovet av en ny kyrkohandbok	19
3.2 Hur förslaget 2012 kom till	19
3.3 Kyrkohandboksprojektets arbetsformer	23
3.4 Kön och inklusivitet	26
3.5 Kyrkohandbokens utveckling från 1942-2012, en jämförelse	27
3.6 Två handböcker, ett förslag tre jämförelser	28
3.7 Sammanfattning	34
4. Analys och diskussion	35
4.1 Kyrkans syn på sig själv och samhället	38
4.3 Kyrkan som kropp och folkkyrka	40
4.4 Samhälleliga förändringar	41
4.5 Nya handboken och lite reflektioner kring den feministteologi som finns kring den	42
5. Källförteckning för uppsatsen	45

1. Inledning

Svenska kyrkan är en del av det svenska samhället. Den verkar idag parallellt med samhället självt precis som den gjort förr, även om man i Sverige idag lever i ett sekulariserat samhälle. År 1960 så vigdes de första kvinnliga prästerna i Svenska kyrkan till tjänst och år 2000 skildes kyrkan och staten åt. Denna splittring mellan kyrka och stat medförde förändringar för både Svenska kyrkan själv och för dess församlingar.

Med denna uppsats så vill jag undersöka behovet av 2012-års nya handboksförslag och jämföra det med 1942-års kyrkohandbok och 1986-års kyrkohandbok. I den här uppsatsen tänker jag rikta in mig på söndagens högmässa och vad det är som kommer vara kvar samt vad som kommer förändras.

Vid det inledande arbetet med 1942-års kyrkohandbok så var min uppfattning att 1942-års kyrkohandbok var föråldrad och dessutom närmast diskriminerande gentemot församlingen då den uteslöts ur den aktiva gudstjänsten för att istället bli åskådare till prästens arbete under gudstjänstens olika moment. Gudstjänsten verkade vara något som pågick mellan Gud och i vad jag uppfattade det som i ännu större mån prästen så verkade församlingen nästan bli osynliggjord.

Då jag avslutade arbetet med jämförelsen mellan 1942-års kyrkohandbok och förslaget 2012 reagerade jag istället på synen på prästen i kontrast till Gud. Det är en väldigt stor skillnad här i jämförelse med hur gudstjänsten är uppbyggd i dagens samhälle.

Arbetet fortskred med vidare jämförelser mellan denna gång 1986-års kyrkohandbok och förslaget 2012. I detta skede måste jag säga att min syn på 1986-års kyrkohandbok inte har förändrats speciellt mycket under arbetets gång. Min uppfattning om 1942-års kyrkohandbok har både före och efter arbetet varit att den absolut var i behov av en förnyelse då den var alldeles för gammalmodig och hade en alldeles för mörk människosyn. (Jag skulle till och med våga påstå att den var skuldbeläggande och närmast destruktiv i sin ton. 1986-års kyrkohandbok kom med andra ord egentligen alldeles för sent, speciellt med hänsyn tagen till andra Vatikankonsiliet 1962-1965. Jag kan ju personligen tycka att då katolska kyrkan väljer att förnya sig för att möta en ny tid så bör inte Svenska kyrkan hålla fast så långt efteråt som den ändå gjorde vid en handbok från 1942.) Personligen är jag mycket fäst vid 1986-års kyrkohandbok, den har i mitt tycke varit och är fortfarande, ett utmärkt mellanting. Men detta kan höra samman med att jag är född och uppväxt med den.

Jämförelsearbetets slutgiltiga fas är att studera förslaget 2012.

Här märks det att Svenska kyrkan försöker att ta in så mycket som möjligt från dagens samhälle och de krav som ställs från dagens församlingsmedlemmar. Men medan man har försökt att få med så många som möjligt från den yngre generationen så tappar man mycket av det jag anser är grunden för gudstjänsten. Exempelvis så vill man ha ett mer modernt språk, men vissa delar kan tappa sin innebörd om man försöker säga samma sak med modernare ordval. Mer valmöjlighet och öppenhet kan leda till att man får fler församlingsmedlemmar, framförallt från den yngre generationen. Men jag anser att risken är att Svenska kyrkan kan tappat sina egna ramar och dogmer och i förlängningen sin identitet. Detta kan i sin tur innebära att Svenska kyrkan börjar likna en frikyrka istället för att behålla den status som statskyrka man så länge har haft och försökt upprätthålla, trots splittringen mellan kyrka och stat vid millennieskiftet 2000. Risken är att detta i sin tur kan leda till att man förlorar en stor del av församlingskretsen, inte bara den äldre generationen.

1.1 Syfte/problemställning

Uppsatsens syfte är att påvisa hur det kontinuerligt utvecklande samhället kräver allt mer från kyrkohandboken för att alla generationer skall känna sig välkomna och få bättre förståelse för innebörden i gudstjänsten, samt hur Svenska kyrkan i ett försök att hålla samma takt som samhällets utveckling verkar gå mot att utveckla nya kyrkohandböcker allt oftare.

Det huvudsakliga syftet med att infoga en text-del i uppsatsen som behandlar Svenska kyrkan och dess beslutsorgan hänger samman med det faktum att det är i Svenska kyrkan på stifts- och nationell nivå som beslutet om ett förslag till ny kyrkohandbok har fattats. För att på bästa sätt få en inblick i behovet av ny kyrkohandbok ansåg jag det nödvändigt att också få en inblick i hur Svenska kyrkan utarbetar olika större och mindre beslut. Därigenom vill jag också försöka se den process som ledde fram till kyrkohandboksförslaget 2012. Då denna uppsats kretsar kring ett kyrkohandboksförslag så räcker det inte med att enbart begränsa sig till att studera förslaget självt. Utan för att kunna få den bästa möjliga inblicken i förslaget så måste man också studera så många av de faktorer som har varit avgörande för utarbetningen av förslaget 2012 som möjligt. Det innebär att det är lika viktigt att studera Svenska kyrkans beslutsorgan som det är att studera samhället och dess utveckling genom åren samt föregående handböcker. Vilket innebär att handboksförslaget 2012 sätts in i ett sammanhang.

1.2 Frågeställning

Den stora frågan och huvudämnet som denna uppsats är skriven kring är: varför behövs en ny kyrkohandbok? Men för att få ett svar måste man även ställa andra frågor för att i ett försök till en sammanhållen förklaring och slutsats, baserat på de olika svar som angetts, skapa sig ett svar till denna fråga. Kan behovet att byta handbok finnas inom Svenska kyrkan själv och präglas av kyrkans syn på sig själv? Är Svenska kyrkan gammalmodig? Kommer de unga i församlingen också förstå gudstjänstens budskap och allt som sägs och görs under gudstjänsten bättre om Svenska kyrkan förnyas sig? Vilka är skillnaderna respektive likheterna mellan 1942- och 1986-års handböcker och det nya handboksförslaget? Är det vi som församling i det samhälle vi lever i som skapar våra egna krav på högmässan? Eller kommer kraven från Svenska kyrkan själv och innebär det i så fall att Svenska kyrkans självbild har ändrat sig?

1.3 Metod och teori

Jag har använt en deskriptiv och komparativ studie. Genom att använda mig av en komparativ studie har jag lagt mitt fokus på utvalda moment under högmässan i 1942-års kyrkohandbok, högmässan i 1986-års kyrkohandbok och högmässan i det nya handboksförslaget. Till min hjälp har jag också tagit kommentarer till det nya handboksförslaget. Jag har med andra ord valt att fokusera mitt arbete på att tolka texter. För att vidare diskutera och analysera de olika fördelar och nackdelar med det nya förslaget som har uppkommit under studiens gång, har jag även fått utnyttja en deskriptiv studiemetod för att kunna förklara vad det är som har ändrats på en mer detaljerad nivå. Både med hjälp av studier gjorda av ett par olika teologer som själva har skrivit om detta ämne eller ett ämne som uppsatsen i helhet berör och genom de egna reflektioner jag själv upplevt under arbetet med uppsatsen. Detta i kombination med olika inlägg i till exempel *Kyrkans tidning* från personer som själva upplevt den nya gudstjänstordningen har sedan varit basen till den diskussion jag för i uppsatsen. Genom att använda mig av teologer som Idestrom, Edgard, Billing och Hagman vill jag visa hur kyrkan kan ses som folkkyrka genom ett samhällsförändringsperspektiv.

Jag använder en hermeneutisk metod där jag genom min egen förförståelse för religionen och kyrkan själv förklarar min egen syn på handböckernas, kyrkans och samhällets förändringar genom åren.

1.4 Struktur

I detta inledande kapitel går jag igenom min plan för uppsatsen, hur jag har tänkt lägga upp den och vilka avgränsningar jag har valt att göra och varför jag valt att göra dem på ett visst sätt. I det nästkommande kapitlet går jag igenom kyrkan såsom organisation både lite kort historiskt och som en del av det moderna samhället idag, samt utformningen på kyrkans gudstjänster. Varför jag valt att göra det hänger samman med att jag för att kunna närma mig förslaget 2012 kände att jag var tvungen att gå bakåt i tiden för att komma framåt, samt att jag behövde en översikt över hela kyrkan för att få en översikt över den miljö och de förutsättningar som rådde då förslaget 2012 utarbetades. Det tredje kapitlet utgörs helt av jämförelser mellan kyrkohandboken 1942, kyrkohandboken 1986 och förslaget 2012. Detta för att kunna få en historisk överblick som är tänkt att närma sig och ge en förståelse av förslaget 2012. Vidare så ingår det en del egna analyser i det här kapitlet. Det sista kapitlet är avslutningskapitlet vilket innehåller slutdiskussionen, vari det också ingår en personlig analys. Jag har gjort en jämförelse av handböckerna som jag inte har kunnat använda i uppsatsens huvudtext då den skulle ha utslutit en löpande text. Slutligen så har jag avslutat med en källförteckning.

1.5 Material och Avgränsningar

Material:

Primärmaterialet under arbetets gång har varit handboksförslaget 2012. Sekundärmaterialet har varit handboken 1942, handboken 1986, kommentarer till handboksförslaget 2012. Vidare har jag arbetet med böckerna *Den svenska folkkyrkan*, *Sveriges kyrkohistoria band 8: Religionsfriheten och ekumenikens tid*, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, *En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället*, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Femlingsberg*, *Svenska kyrkans bekännelseskriter*, *Den svenska psalmboken med tillägg och Bibel 2000*. Jag har använt olika artiklar den ena från *Kyrkans tidning* och den andra från *Svensk kyrkotidning*

Mina avgränsningar bygger på två steg:

Steg 1. De historiska avgränsningarna. Vilka avgränsningar har jag gjort i tiden?

Vad gäller den historiska avgränsningen har jag valt att handboken 1942, handboken 1986 och naturligtvis förslaget 2012 är viktigt. Tiden där emellan kan vara viktig också och finns med i uppsatsen.

Steg 2. De kyrkliga avgränsningarna.

De avgränsningar som jag gjort vad gäller gudstjänsterna i Svenska kyrkan är att jag valt att hålla mig till söndagens huvudgudstjänst, högmässan med nattvard, under trefaldighetstiden. Att jag valt just högmässan med nattvard är just för att det är söndagens huvudgudstjänst. Att jag valt trefaldighetstiden är för att den perioden under kyrkoåret inte hör till någon högtidsperiod såsom jul eller påsk utan utgör istället den längsta perioden under kyrkoåret och bör därför betraktas, om man tillåter sig uttrycket, som den mest vardagliga perioden under kyrkoåret.

1.6 Forskningsöversikt

Det finns i dagsläget ingen forskning kring 2012 års förslag, jag har inte heller kunnat hitta några forskningar som direkt berör tidigare handböcker. De forskningar som denna uppsats berör och som jag använt mig utav går istället igenom kyrkans och samhällets förändringar genom åren samt kyrkans struktur.

2. Svenska kyrkans uppbyggnad och beslutsorgan

Då denna uppsats är tänkt att huvudsakligen behandla handboksförslaget 2012 så kommer huvudfokus ligga på dagens svenska kyrka, kyrkan som organisation och vår tids samhälle i tidigt 2000-tal. Men då uppsatsen även kommer att beröra de två tidigare handböckerna: handbok för Svenska kyrkan 1986 och handbok för Svenska kyrkan 1942. Så kommer även, i mindre skala, de samhällen som då var gällande beröras. I denna del av uppsatsen skall jag inte ännu gå in på handböckerna eller förslaget till ny kyrkohandbok. Denna del är tänkt som en bakgrundsbild baserad på vad kyrkan är idag och vad som leder fram till ett nytt handboksförslag.

Inom Svenska kyrkan finns det olika formella beslutsorgan som regleras juridiskt. Termer som hänvisar till dessa kan vara: samfällighet, stift och kyrkomöte.¹ Kyrkoordningen (KO) är Svenska kyrkans regelverk och det är fastställt av kyrkomötet i KO. I detta regelverk står det att huvuduppgifterna för kyrkoordningen är att ange vilka strukturer och beslutsformer Svenska kyrkan skall använda sig av för att kunna fullfölja sin kallelse med bästa möjliga förutsättningar. De grundläggande delarna för hur beslut som rör Svenska kyrkan skall fattas definieras och urskiljs även i KO.²

Svenska kyrkan kan delas in i tre nivåer:

2.1 Den lokala nivån

som berör en specifik kyrka och församling i ett specifikt område, exempelvis i en stad:

Lokalt framträder Svenska kyrkan som församling. I kapitel 2 i KO står det att det lokala pastorala området utgörs av församlingen själv. De grundläggande uppgifterna för församlingen är att utöva diakoni och mission, fira gudstjänst samt att bedriva undervisning. Ansvar för den kyrkliga verksamheten och alla som vistas i församlingen ligger på församlingen själva. Enligt KO skall det i alla församlingar finnas en kyrkoherde vars uppgift det är att utifrån de vagningslöften som angivits fullgöra de uppgifter som anges av kyrkoordningen på eget ansvar. Utifrån församlingens grundläggande uppgift har kyrkoherden ansvar för tillsyn och övergripande samordning av samtlig verksamhet. Verksamhet inom församlingen som avser gudstjänst, undervisning, diakoni och mission leds av kyrkoherden. Kyrkorådet är församlingens styrelse och beslutanderätten i församlingen ligger hos kyrkofullmäktige.³

2.2 Den regionala nivån

som berör ett av Svenska kyrkans stift och de kyrkor som tillhör det stiftet. Exempel på detta kan vara Göteborgs stift:

Det regionala pastorala området är stiftet. Enligt KO så är det stiftens uppgifter att genom utbildning och fortbildning samt andra insatser främja och ha tillsyn över församlingarnas olika uppgifter. Som att bedriva undervisning, fira gudstjänst samt utöva diakoni och mission. Varje stift skall ha en biskop vars uppgift det är att leda och ha tillsyn över stiftet samt vårda och värna kyrkans enhet. I sitt ämbete är biskopen också självskriven ledamot

¹ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 89.

² Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 89-90.

³ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 91.

och ordförande i domkapitlet. Domkapitlets uppgift är att ha tillsyn över den verksamhet som sker ute i stiftets församlingar och samfälligheter. Domkapitlet skall även övervaka verksamheten i stiftet. Till stiftsfullmäktige väljs ledamöter av de röstberättigade på församlingsnivå. Stiftsstyrelsen skall leda och samordna stiftets förvaltning och ha tillsyn över nämndernas verksamhet.⁴

2.3 Den nationella nivån

vilket är det som rör alla svenska kyrkor i och utanför Sverige:

Svenska kyrkans högsta beslutande organ är kyrkomötet. Det är kyrkomötet som beslutar om innehållet i KO. Kyrkomötet får inte besluta över enskilda frågor som faller under församlingarnas och stiftens ansvarsområden. På detta sätt så kommer det lokala och regionala självstyret till uttryck. Kyrkostyrelsen bereder och verkställer Kyrkomötets beslut. I KO står att Kyrkomötet skall utfärda bestämmelser om:⁵

- ”1. Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära,
2. Svenska kyrkans böcker, gudstjänster, sakrament och övriga handlingar,
3. Tillhörigheten till Svenska kyrkan,
4. kyrkans vagnstjänst,
5. den kyrkliga organisationen och
6. de regler efter vilka församlingarna och stiftet samt organen på den nationella nivån skall fullgöra sina uppgifter.”

Detta innebär att kyrkomötet fattar beslut för hur Svenska kyrkan skall framträda på de övriga två nivåerna. KO fastställer de regler som skall ligga till grund för församlingarna och stiftet. Det är också kyrkomötets uppgift att anta de böcker som reglerar gudstjänstlivet. Till dessa hör *den svenska psalmboken* och *den svenska kyrkohandboken*. Dessa böcker reglerar och präglar gudstjänsten. Kyrkomötet väljs av röstberättigade på församlingsnivå, runt om i Sverige. Stiftens biskopar får också delta i kyrkomötets överläggningar och framställa förslag. Kyrkostyrelsen består av ärkebiskopen och fjorton ledamöter som väljs av kyrkomötet. På nationell nivå finns också biskopsmötet, kyrkofondens styrelse och ett antal nämnder som ansvarar för samordning, planering och utveckling av verksamheten i Svenska kyrkan. Dessa nämnder ansvarar också för prövningar i särskilda ärenden.⁶

2.4 Domkapitlet

Enligt KO så har domkapitlet rätt att fatta en del beslut rörande församlingarnas verksamhet. I instruktionen finns också en sammanfattning av de regler som församlingarna i sin tur skall följa.⁷ Sex av de åtta regler som redovisas berör gudstjänsterna. I varje församling skall man fira en huvudgudstjänst varje söndag och helgdag. Om inte domkapitlet har meddelat annat så skall endast Svenska kyrkans handbok användas för gudstjänst i Svenska kyrkan. I huvudgudstjänsten skall också enligt KO:s regler musik från *Den Svenska psalmboken* användas under huvudgudstjänsten. Domkapitlet har vidare slagit fast att varje församling minst 24 gånger under kyrkoåret skall fira huvudgudstjänst med *nattvard*. Vidare reglerar domkapitlet firandet av huvudgudstjänster med andra kristna trossamfund. En sådan gudstjänst får firas om kyrkorådet medger det efter samråd med präster och musiker och

⁴ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 92.

⁵ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 92.

⁶ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 93.

⁷ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 175-176.

inhämtande av tillstånd från domkapitlet. Reglerna säger också att: Uppbyggnaden och utformningen av huvudgudstjänsten beslutas av kyrkoherden efter samråd med kyrkoråd, präster och musiker. Det är även upp till kyrkoherden att fastställa en plan för församlingens gudstjänster.

I kommentaren till denna regel framgår det att det sker: Ett regelmässigt samråd om hur gudstjänsten skall byggas upp, dels mellan präster, musiker, kyrkvärd men även andra medverkande. Gudstjänsten följer alternativen i den svenska kyrkohandboken.⁸

Man redogör även för att man i samråd kring gudstjänstplanen skall utforma en gudstjänst som är överensstämmande med handboken och som passar väl in med den lokala församlingen. På detta sätt skall samtliga medarbetare kunna ha synpunkter på och kunna påverka gudstjänsten, dessa synpunkter presenteras sedan också i kyrkorådet.⁹ Detta är ett tydligt exempel på hur församlingarna och de lokala medarbetarna kan inverka och påverka gudstjänstfirandet i sina lokala kyrkor.

Mot bakgrund av detta kan man tydligt konstatera att de lokala kyrkornas gudstjänstfirande utformas till stor del av de regler och riktlinjer som beslutas av kyrkomötet och av stiftens domkapitel. En förutsättning för att en församling i Svenska kyrkan i formell mening skall få kalla sig svensk kyrklig församling är, enligt domkapitlets regler, att man skall fira huvudgudstjänster och kyrkliga helgdagar. Därmed är gudstjänster, enligt domkapitlets regler, nödvändiga identitetskonstituerande delar av kyrkans verksamhet. Gudstjänstens firande regleras i stor utsträckning av *Den svenska kyrkohandboken* som antogs i kyrkomötet 1986 och av *Den svenska psalmboken* som antogs samma år.

Församlingen underställer sig, enligt församlingsinstruktionen, de beslut som fattas av Svenska kyrkan på nationell nivå. På detta sätt gör Svenska kyrkans alla församlingar dessa beslut gällande som sina egna. Den lokala kyrkoherden bekräftar dessa beslut och understryker i sin tur att varje svensk kyrka är en del av Svenska kyrkan. Genom att vara en del av Svenska kyrkan så är det också varje Svensk kyrkas uppgift, skyldighet och rättighet att fira mässa i enlighet med Svenska kyrkans ordning.

De beslut som Svenska kyrkan på nationell nivå fattar om gudstjänstlivet och som sedan tydligt kommer till uttryck i *den svenska kyrkohandboken* och *Den svenska psalmboken* utgör sammanfattningsvis de beslut som format identitetsstrukturen i Svenska kyrkan. De beslut som i detalj reglerar gudstjänstfirandet i de lokala kyrkorna fattas sedan i de lokala kyrkorna.

Det framgår av kommentarerna till domkapitlets regler att det är medarbetarna, det vill säga de anställda, som under ledning av kyrkoherden skall fatta beslut om en gudstjänstplan. Som skall arbetas fram tre gånger om året. Den plan som har arbetats fram av de lokala kyrkorna presenteras sedan också för kyrkorådet. Gudstjänstens plats och tid och vilka av de anställda i den lokala kyrkan som skall vara ansvariga för gudstjänsten presenteras i gudstjänstplanen.¹⁰

⁸ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 176.

⁹ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sid 177.

¹⁰ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sida 177.

Det är genom Svenska kyrkans beslutsorgan som handboks-kommittén utsetts. Visserligen har man gått ner på församlingsnivå för att ta reda på vad som är önskvärt och eftersträvat i en ny handbok. Men eftersom Svenska kyrkans beslutsorgan är med och utser den grupp som utarbetar förslaget så anser jag att det är viktigt för uppsatsen att läsaren får en inblick i Svenska kyrkan också på den nivå där besluten som rör handboks-förslaget fattas.

2.5 Samhällets och gudstjänstens samspel och förändring

Samhället har under 1900-talet genomgått en förändring och denna förändring har nära samspelat med Svenska kyrkans roll i samhället. Både Svenska kyrkans förändring och samhällets förändring har fått betydelse för tolkningen av gudstjänstlivets utveckling under de senaste 40-åren. Vid millennieskiftet 2000 så trädde en ny lagstiftning i kraft och denna lagstiftning kom att innebära en i grunden ändrad relation mellan den Svenska staten och Svenska kyrkan. I den nya lagen ges Svenska kyrkan en särställning i förhållande till andra kyrkor och samfund. Men lagen tydliggör ändå Svenska kyrkan och Svenska staten som åtskilda enheter. Bakom den nya lagen låg ett arbete som pågått under ett par decennier, vilket innefattar ett flertal statliga utredningsrapporter samt en rad separationer mellan dessa två enheter. Som ett exempel på dessa separationer försvann prästens medlingsuppdrag år 1971.¹¹

Ett annat exempel är att Svenska kyrkans ansvar för folkbokföringen blev ett statligt uppdrag år 1991. Svenska kyrkan utvecklade under 1980-1990 talet den interna kyrkomötes-, stifts-, församlings- och pastoratsorganisationen genom reformer för att kunna förhålla sig till den utvecklande relationen mellan kyrka och samhälle.

Villkoret för medlemskap i Svenska kyrkan ändrades 1996 vilket gav direkta konsekvenser för gudstjänstlivet, kyrkotillhörigheten gavs numera via dopet till skillnad från tidigare då kyrkotillhörigheten ärvdes av barnets föräldrar. Dop är däremot inte ett måste för att man skall få kyrkotillhörighet. Föräldrar kan välja att utesluta dopet men fortfarande begära medlemskap för barnet. Även vuxna kan välja denna väg in i ett kyrkosamfund men då krävs en undervisning som förbereder för dop.

År 2000 implementerades lagen om trossamfund (SFS 1998:1593) och lagen om Svenska kyrkan (SFS 1998:1591) som reglerar Svenska kyrkans förhållande till staten. Lagen om trossamfund används även som grund för andra kyrkor och religiösa samfund i Sverige.

Även om relationen mellan Svenska kyrkan och staten har förändrats en hel del genom åren så har lagstiftningen bevarat Svenska kyrkans ställning som en nationalkyrka. Detta genom att Svenska kyrkan som en demokratisk och episkopal organisation ska vara en öppen folkkyrka med rikstäckande verksamhet och utöva en evangelisk-luthersk bekännelse.¹²

Allt eftersom samhället utvecklades till nya samhällsformer genom århundraden, från bondesamhälle till industrisamhälle och slutligen tjänstesamhälle så har även kyrkan utvecklats för att försöka hitta sin plats och roll inom samhället.¹³ Under bondesamhällets tidsperiod spelade kyrkan en sammanhållande och legitimerande roll. Genom exempelvis

¹¹ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 30.

¹² Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 31.

¹³ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 32.

predikningar som hade en tydlig undervisande karaktär för kyrkosamfundets medlemmar.

I och med att industrisamhället tog fart så började många av de funktioner som tidigare hade tillhört kyrkan som till exempel undervisning, vård och omsorg få en statlig regi i samhället och blev därmed bortkopplad från kyrkan. På grund av detta började kyrkan förlora en del av sin auktoritet och blev istället en av många aktörer i samhället. Religionsfrihet började nu sprida sig i samhället och kristen tro och praxis ansågs inte längre vara det självklara alternativet. Lösningen för kyrkan var att istället gå över till en folkkyrklig modell för att kunna förhålla sig till det framväxande folkhemssamhället.¹⁴

Svenska kyrkan är nu på väg in i ett tjänstesamhälle men detta betyder inte att alla spår efter de tidigare tidsperioderna är borta. Fortfarande finns spår av de tidigare perioderna kvar både hos människor och inom samhället. Ett exempel på detta är att gudstjänsten fortfarande firas varje söndag klockan elva, någonting som tydligt finns kvar sedan bondesamhällets tidsperiod. Föräldrar till dagens konfirmander lever fortfarande kvar i tanken om industrisamhället. Medan konfirmanderna själva blir infödd och inlärd i det nya tjänstesamhället. På så vis fortsätter samhällets befolkning att utvecklas men även behålla delar av tidigare tidsperioder.¹⁵ Mitt i detta finns de medarbetare som arbetar inom kyrkan som präster, musiker och övriga medarbetare som försöker hitta ett sätt att sammanhålla de olika tidsperiodernas folk i en och samma församling.¹⁶

I en serie artiklar i *Svenska Dagbladet* under 1980-talet så skildras den nya "privatreligiositeten". Detta innebär att religionen är till stor del frikopplad från olika kyrkor och trossamfund och det står därmed individen fritt att välja religiösa inslag själv, en slags smörgåsbords-religion. Denna utveckling har minskat kyrkans möjlighet till kontroll och fostran, en möjlighet som i mångt och mycket varit praxis tidigare. Därmed får individen större valmöjlighet, men möjligen också större osäkerhet. Istället för att söka givna meningssammanhang så kan individen nu välja efter sina egna personliga erfarenheter och upplevelser. Eftersom valmöjligheterna även på livsåskådningsområdet blivit allt större tvingas varje människa till att göra sina egna val och forma sin egen världsbild. Dessa val uttrycks i sin tur till stor del av konsumtion av varor och tjänster. Därmed har utvecklingen gått från en situation där kyrkan hade makt över människor till att varje individ istället har makten över kyrkan och kyrkans enda alternativ är att stå till människors förfogande.¹⁷

Detta blir som att sluta en pågående cirkel. Kyrkan har fått en allt mer alternativ roll i samhället. Det har i sin tur lett fram till att varje människa har fått en allt större valmöjlighet i fråga om religion, man börjar plocka de delar man tycker passar in på en själv som individ. Beroende på personlighet, egna erfarenheter och upplevelser. Detta ger kyrkan, som redan har börjat framstå som ett alternativ, ett ännu större sken av att vara just ett alternativ. Är då också inte de religiösa tjänsterna i slutänden tjänster som vi köper, att vi därav, i vår roll som konsument kan ställa krav på kyrkan. För en konsument som inte får ut det han/hon vill ha av en vara kommer ju inte att fortsätta att konsumera den varan av företaget i fråga.

Ett problem för gudstjänsten inom Svenska kyrkan är hur den är tänkt och hur den är

¹⁴ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 34.

¹⁵ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 35-36.

¹⁶ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 36.

¹⁷ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 37.

uppbyggd. Samtidigt som man vill försöka få med alla de som vill vara med oavsett var de kommer ifrån och vad de har för bakgrund måste man samtidigt försöka se till de traditioner som funnits inom gudstjänstens ramar sedan många år tillbaka. Att acceptera och välkomna alla personer oavsett var de kommer ifrån kanske är en självklarhet för kyrkan och för Kristus. Men detta är någonting som kan vara svårt att acceptera för de personer som lever kvar i tänkesätt, som kyrkan haft innan utvecklingen av samhället tvingade kyrkan att uppdatera sina egna tillvägagångssätt för att kunna hålla sig ikapp med samhället.¹⁸

2.6 Folkkyrkan

Billings syn på folkkyrkan är att Svenska kyrkan aldrig kommer att tappa sitt ansvar för hela Sverige. Oavsett de områdesindelningar som kan finnas (dåtidens sockenförsamlingar t.ex.) så ligger ändå ansvaret på kyrkan i helhet. Även om kyrkan ibland måste förnya sig så måste detta ansvar alltid finnas kvar och budskapet om syndernas förlåtelse alltid finnas erbjudet för de som söker det.¹⁹

Vid 1908 års kyrkomöte ville P. Waldenström på ett ovanligt drastiskt sätt visa på hur monstruös den Svenska stats- eller folkkyrkan var som samfundsbildning. Han menade att det var orimligt för den Svenska kyrkan att göra anspråk på att vara en kyrka i nytestamentlig-mening. En av orimligheterna för den Svenska kyrkan att vara en Guds kyrka låg i att kyrkan var begränsad till Sverige. Detta innebar att om Svenska kyrkan var ensam om att vara en Guds kyrka så skulle Guds kyrka och församling således upphöra att existera utanför landets gränser.²⁰

Den geografiska enheten var precis som kommunen och socknen en administrativ enhet. Inom territoriet skulle prästen föra bok över alla de som bodde där. På detta viss fyllde prästen en funktion inte bara för kyrkan och församlingsmedlemmarna utan också för staten. Bokföringen var den enda del i prästens arbete som omfattade alla av hans församlingsmedlemmar. På detta viss hade kyrkan övergått från att vara en kyrka i religiös mening till att bli en statlig kyrka rakt igenom. Därför kunde man inte längre kalla den territoriella församlingen en Guds församling. Begreppet blev använt på fel sätt.

Waldenström fick inga kommentarer på sitt uttalande under kyrkomötet 1908 och han tycktes heller inte väntat sig några, men snart började man i Uppsala utarbeta en ny kyrkotanke. Det typiska för denna kyrkotanke var upptäckten av det profana i de territoriella församlingsgränserna.²¹ De som ännu var för territorialförsamlingarna menade att det religiöst ideala var att dela upp församlingarna i territorier.²² En aspekt av detta är att såsom Sverige såg ut vid 1900-talets början så var kanske territorialförsamlingarna inte det bästa alternativet men det som var mest praktiskt tillämpningsbart. I städerna så fungerade kanhända församlingarna bra med samma uttryck, såsom en allmän kyrka för alla och inte begränsad inom territorier. Men vid denna tid utgjordes landet till stor del av utspridda byar och gårdar runt om på landsbygden. I bondesamhällets Sverige var det kanske mer praktiskt med territoriella sockenförsamlingar.

Enligt Billing skulle Gud skulle vara kyrkans främsta subjekt och människorna skulle vara objekt, föremål för Guds nåd. Alla söker inte medvetet Gud, men Gud söker däremot alla.

¹⁸ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid. 43.

¹⁹ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 25.

²⁰ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 50.

²¹ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 51.

²² Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 52.

Även om människor ibland upphör att söka Gud så upphör inte Gud att söka människor. Gud har börjat söka oss redan innan vi har varit förmögna att av egen kraft söka Gud. Alla i hela folkmängden, över alla territorierna, är syndare och alla kan bara vända sig till och be om Guds nåd och förlåtelse. Om kyrkan i sin tur är Guds verktyg på jorden så är kyrkan därmed bärare av och tjänare åt Guds universella nåd. Som är ett ständigt pågående och förekommande men som av människor aldrig kan förtjänas. Därför måste beslut om hela kyrkans handlingssätt och organisation fattas från stiftsnivå.

Hur viktigt det än må vara att de olika församlingskyrkorna skall kunna samarbeta så måste det huvudsakliga fokuset ändå läggas på den enskilde församlingsmedlemmen som söker Gud. Detta fokus skall vara lika stort oavsett vilken församling som hon eller han tillhör.²³ Guds församling skall alltid och för alla vara den egna hemförsamlingen och i förlängningen blir då hela kyrkan Guds församling.²⁴ Eftersom det ytterst är Gud som kallar människor, står var och en fritt att antingen följa honom eller ta avstånd från honom.

Genom varje människas fria vilja, så skall det också stå var och en fritt att skilja sig från kyrkan och församlingarna om man känner att man inte längre önskar vara med.²⁵ Eftersom det var Gud som gav människan fri vilja så är det människan själv som måste söka Gud. Om inte människan själv får göra det hon/han själv önskar utan istället blir påtvingad sin religion så är det istället det samma som att gå emot Gud. Genom att påtvinga Guds nåd, så kommer ingen närmare nåden utan snarare istället längre ifrån nåden än man varit från början.

En enskild församling eller en enskild kyrka kan på inget sätt och i inget samhälle varken i Sverige eller någon annanstans ensam göra anspråk på att vara en Guds församling. Guds församling har inga gränser utan är öppen, utbredd och tillgänglig för alla, därför kan det inte finnas gränser. Detta medför att idén om territorialförsamlingarna kan ses som en idé om Guds församling, men i praktiken så kan inte territorialförsamlingarna vara Guds församlingar eftersom de har gränser. Vilket medför att om territorialförsamlingarna skulle vara Guds församlingar så skulle Guds församlingar upphöra att existera vid socken gränserna.²⁶

För att en församling med rätt skall kunna göra anspråk på att kalla sig en Guds församling så måste den ha karaktären av en religiös enhet. Det skall finnas ett inre religiöst enhetsband i församlingen som ger den en sammanhållande helhet.²⁷

En annan syn på territorialförsamlingen är att den kan kallas en Guds församling då det inte gör så mycket att församlingen såsom en religiös enhet är begränsad av territoriet. Men församlingsmedlemmarna i sin tur hör till ett större religiöst sammanhang då de är kristna i landet Sverige som är en del av det i majoriteten kristna Europa. Som i sin tur är en del av världen. Med andra ord hänger det inte så mycket på den lilla socknen även om den har sina tydligt förutbestämda gränser, som det hänger på den lands- och världsomfattande kristenheten.²⁸ En medförande detalj som territorialförsamlingen oundvikligen tydliggör är idén om en kyrka i mitten av ett territorium bland många olika territorier som täcker och utgör hela Sverige. Territorialförsamlingarna är levande enheter och det som gör församlingen till den församling som den är, är inte territoriets geografiska gränser utan

²³ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 53-54.

²⁴ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 54.

²⁵ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 55.

²⁶ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 56.

²⁷ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 56.

²⁸ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 56-57.

snarare dess medlemmar.²⁹

2.7 Efter folkkyrkan

Den kristna kyrkan refererar till på två plan, det jordiska, världsliga och det himmelska gudomliga. Till det världsliga hör exempelvis kyrkan som organisation och på vilket sätt denna organisation arbetar för att kunna utföra sitt himmelska uppdrag, medan det till det himmelska hör kyrkans uppdrag såsom Kristi kropp på jorden.

Människor formas av hur verksamheten är organiserad. Byggs verksamheten upp på ett byråkratiskt sätt så kommer människorna att formas till byråkrater. Men om man istället försöker bygga upp verksamheten som en helig ordning så kommer det i sin tur att forma heliga människor menar Patrik Hagman.³⁰ En aspekt av detta kan vara att kyrkan själv som organisation bara kan bidra till att forma människor efter sin lära. Men det som huvudsakligen formar människan i det inre är den gudomliga kallelsen och resultatet av hur varje människa individuellt antingen svarar eller inte svarar på den kallelsen. Det yttersta som formar oss ligger egentligen ytterst i den dialog som varje människa, troende eller ej, på ett eller annat sätt för med Gud.

Både på lokalt och nationellt plan kan kyrkans organisation ses som kyrkans första predikan. På detta sätt så flyter kyrkans världsliga och himmelska uppdrag samman i varandra. Denna första predikan berättar lite om hur kyrkan ser på sig själv. Den självsyn som kyrkan förmedlar utåt kommer i förläningen att färga den bild av Guds rike som kyrkan vill visa för världen.³¹ Kyrkan är med andra ord en organisation där det världsliga och det andliga regementet är tänkt att flyta samman naturligt och samarbeta utan att göra anspråk på varandra. Men eftersom kyrkan är i världen och leds av människor som inte är fullkomliga eller perfekta och som felar så fungerar inte alltid detta. Detta innebär att om kyrkan skulle börja tillämpa en intern två-regementslära på sin egen organisation så skulle det medföra problem menar Hagman. Exempelvis så skulle kyrkan få ett andligt regemente där det kristna budskapet är det mest centrala och ett inomkyrkligt världsligt regemente där fokus istället läggs på skötseln av kyrkans organisation. Med organisationsteorier som är tagna från politiken och företagsvärlden. Ett konkret exempel på detta skulle kunna vara kyrkoherdens roll. Idag anser många att man bör anställa en chef som har hand om det världsliga ledarskapet i församlingen och att kyrkoherdens roll begränsas till det andliga.³² Detta kan mycket väl vara lockande för många kyrkoherdar men personligen anser jag att om man på detta sätt skulle splittra upp kyrkan i två inre regementen. Begränsa det världsliga till ett helt världsligt regemente och det andliga till ett helt igenom andligt regemente. På så vis kommer man återigen oroande nära den statsstyrda kyrka som funnits i Sverige tidigare. Genom att uppmärksamma kyrkan i perspektivet av folkkyrka ges kopplingar till samhälle och samhällsförändring, på ett sätt som kan knyta an till gudstjänstens och olika gudstjänstformers relevans för samhället.

2.8 Gudstjänstens uppbyggnad i Svenska kyrkan

De grundläggande dragen i såväl huvudgudstjänsten som dopet, konfirmationsgudstjänsten, vigseln och begravningen är hämtade ur den svenska kyrkohandboken. I kyrkohandboken

²⁹ Einar Billing, *Den svenska folkkyrkan*, Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963, sida 64.

³⁰ Patrik Hagman, *Efter folkkyrkan: En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2013, sida 243.

³¹ Patrik Hagman, *Efter folkkyrkan: En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2013, sida 243.

³² Patrik Hagman, *Efter folkkyrkan: En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2013, sida 243.

har man samlat de gudstjänster genom vilka Svenska kyrkan vill visa gudstjänstlivets enhet. Kyrkohandboken reglerar samman med *Den Svenska psalmboken*, *Svenska evangelieboken* och *En liten bönbok*. I Lutherska kyrkor är grundsynen en fråga om hur evangeliet på bästa sätt skall nå fram i alla tider och på alla platser.³³

För att församlingen skall kunna lära sig hur gudstjänsten genomförs och delta i gudstjänstlivet krävs bestämda gudstjänstformer. En viktig reformatorisk princip är att gudstjänsten skall vara tillgänglig för folket. En viktig del i reformationen var att gudstjänsten skulle firas på det egna folkspråket istället för som tidigare på latin. ”*bara om bön och lovsång är formulerade på folkets språk kan församlingens medlemmar föra evangeliets budskap vidare i sin egen vardag*”³⁴. Idag utgör enhetligheten och viljan att kommunicera på folkets egna språk reformatoriska grundprinciper för kyrkans böcker. Dessa principer har även lagt grunden till att Svenska kyrkan som evangelisk-luthersk kyrka använt sig av en gemensam kyrkohandbok. Samt att man lagt så mycket arbete på att reformera sina gudstjänstböcker de senaste decennierna. Vad kyrkan tror, bekänner och lär ut kommer till uttryck i gudstjänstböckerna.

Det högsta beslutande organet inom Svenska kyrkan, kyrkomötet, är den del av kyrkan som beslutar om gudstjänstböcker och har därmed en viktig roll i sammanhållningen av gudstjänstens funktion. Mycket har hänt med de böcker som tillhör gudstjänsten och kyrkan i helhet; bibeln är nyöversatt, en ny psalmbok har antagits, två nya evangelieböcker och en ny bönbok har tagits i drift. Detta har lett till att även kyrkohandboken har börjat få en översyn och blivit ett föremål för en omfattande revision.³⁵

År 1960 sammanställde Svenska kyrkan en särskild liturgisk nämnd, den hade uppkommit på kyrkomötets initiativ på grund av en livlig liturgisk utveckling. Förändringar i förhållande till handboken gjordes och dessa förändringar ledde på församlingsnivå till oro, men också förståelse för att en handboksrevision måste komma till stånd. En av de huvuduppgifter som den liturgiska nämnden fick var att förbereda en revision av 1942-års kyrkohandbok.

1968 begärde kyrkomötet hos regeringen att man skulle få tillsätta en kommitté som skulle ha i uppgift att revidera den svenska kyrkohandboken och andra av Svenska kyrkans böcker som skulle kunna komma att beröras. Handbokskommittén 1968 var en statlig utredning och dess rapporter utgavs i statens offentliga handlingar.³⁶

1975 antog kyrkomötet en alternativ gudstjänstordning som skulle vara i bruk i samtliga församlingar som ett försök från och med år 1976. Den gudstjänstordning som antogs var mycket mer begränsad än vad förslaget till den från 1974 hade varit då det lades fram. De alternativ som inte följde en gemensam struktur fanns bara kvar som en möjlighet att fira en temamässa och denna gudstjänstform kunde inte fungera som huvudgudstjänst.³⁷

1972-1974 prövade man en ny ordning för konfirmation och 1979-80 prövades nya

³³ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 135.

³⁴ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 136.

³⁵ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 136.

³⁶ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 137.

³⁷ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 140.

ordningar för dop, vigsel och jordfästning. Efter dessa nya ordningar sågs dopet, konfirmationen, vigseln och begravningen som församlingsgudstjänster och inte som prästerliga förrättningar som det hade varit tidigare. Vidare ville man genomföra en språklig förnyelse av texterna.

Under 1980-talet var Rune Klingert en av dem som arbetade med att revidera 1942-års handbok och han menar att ordningarna var präglade av ett ålderdomligt språk. Vilket ledde till att församlingarna förblev passiva åhörare i gudstjänsten snarare än aktiva deltagare och därmed gick också gudstjänstens innehåll församlingen förbi.³⁸

1995 fattades beslut om förändrade relationer mellan kyrkan och staten. Internationella impulser hade påverkat utvecklingen inom liturgin. Svenska kyrkan hade även fått en ny kyrkohandbok som påverkade församlingarna även lokalt.

1986 fick psalmboken en ny ekumenisk prägel och Bibel 2000 kom att bli resultatet av flera års arbete i bibelkommissionen. Bibel 2000 var ett statligt arbete.

På 1990-talet förenades Sveriges kristna kyrkor i Sveriges kristna råd. Genom en ökad invandring förändrades det religiösa klimatet i Sverige. Vid sidan av katolska kyrkan så kom ortodoxa och österländska kyrkor att bli näst störst i landet.³⁹

1988-1989 så omstrukturerades domkapitlen från att ha varit statliga myndigheter. Deras ansvar kom att gälla kyrkans lära, gudstjänstliv och kyrkorummen samt utövandet av kyrkans ämbeten.⁴⁰ Man ville uppnå en öppen demokratisk och rikstäckande folkkyrka.⁴¹

Kyrkan har länge varit en del av det Svenska samhället och även om dess roll i samhället kan ha förändrats en del under årens gång så kvarstår den ändå som en central roll i dagens samhälle. Men för att kunna behålla denna centrala roll inom samhället måste kyrkan anpassa sig till den tid vi lever i. Under 1940-talet användes en folkkyrklig modell då detta var det bästa sättet att utföra det kyrkliga uppdraget på, allt eftersom samhället utvecklades måste även kyrkan anpassa sig. För att bättre förstå dagens kyrka underlättar det om man först känner till dess historia. En bra grund för detta anser jag vara den folkkyrka som var aktiv under 1940-talet.

2.9 Gudstjänstens dimensioner

Alla gudstjänster firas gemensamt med den världsvida kyrkan och hör därför samman med andra kyrkor och deras respektive gudstjänstfiranden. I ett reflektionsdokument, *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*, knutet till arbetet med handboksförslaget lyfte man fram tre dimensioner av gudstjänsten:

1. Den första handlade om kyrkan. Både Svenska kyrkan och kyrkan i hela världen.
2. Den andra handlade om den lokala församlingen där människor samlas för att fira en

³⁸ Ninna Edgardh, Gudstjänst i tiden. *Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 141.

³⁹ Ingmar Brohed, *Sveriges kyrkohistoria band 8: Religionsfriheten och ekumenikens tid*, Verbum förlag i samarbete med Svenska kyrkans forsknings råd Stockholm 2005, sida 275.

⁴⁰ Ingmar Brohed, *Sveriges kyrkohistoria band 8: Religionsfriheten och ekumenikens tid*, Verbum förlag i samarbete med Svenska kyrkans forsknings råd Stockholm 2005, sida 277-278.

⁴¹ Ingmar Brohed, *Sveriges kyrkohistoria band 8: Religionsfriheten och ekumenikens tid*, Verbum förlag i samarbete med Svenska kyrkans forsknings råd Stockholm 2005, sida 278.

gemensam gudstjänst.

3. Den tredje handlade om varje individ, hur var och en vill vara, uppfattas och bli bemött.

Dessa tre dimensioner gäller både gudstjänstens helhet och alla de moment som utformar gudstjänsten. Svenska kyrkans handbok skall vara ett uttryck för Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Kyrkohandboken skall också vara ett instrument för domkapitlens tillsyn och det är ett annat exempel på hur handboken kan värna denna dimension. Ett annat exempel är trosbekännelsen, den är både kyrkans och församlingens bekännelse men det gör inte att den nödvändigtvis behöver vara varje enskild deltagares bekännelse. Den här idén liknar de idéer man hade kring arbetet med 1986-års handbok, ett exempel är kyrkodimensionen som utvecklades i början av kyrkohandboksrevisionen 1968 av beredningsutskottet. Kyrkodimensionen baserades kring följande:

*”Evangelium enligt Jesus Kristus är sammanknutet med historien och gudstjänstformerna är värdefulla uttryck för kyrkans samlade erfarenhet av bön och tillbedjan kring ordet och sakramenten.”*⁴²

Flera av domkapitlet var eniga om att dessa tre gudstjänstdimensioner var viktiga i ett eller flera sammanhang.⁴³

2.10 Gudstjänstens ”Ordo” (grundstruktur)

”Ordo” är en grundstruktur i gudstjänsten som kan kännas igen i alla församlingar och i kyrkor i hela världen. Ett synliggjort ”Ordo” i gudstjänsterna är också ett krav för utarbetandet av en ny handbok. Utifrån den här grundstrukturen så har den allmänna gudstjänsten en grundstruktur med fyra eller tre huvuddelar, *samling*, *ordet*, *måltiden* (vid *nattvard*) och *sändning*. På detta sätt sammanfattar man gudstjänstens bärande perspektiv.⁴⁴ En utgångspunkt som man använde sig av under revisionsarbetet var att Gud möter människan i gudstjänsten genom tilltal i ord, ton och handling.⁴⁵ Gudstjänsten sker på Guds initiativ därför att människor genom *den heliga Anden* och som svar på egna kallelser från Gud, samlas och firar gudstjänst.

Gudstjänstmomentet *samling* leder in i gudstjänst och visar på att gudstjänsten firas samman med Jesus Kristus i möte med Gud och i gemenskap med församlingen och den världsvida kyrkan. I samlingen kommer olika människor samman till en gudstjänst och en församling. Samlingens första delmoment vill skapa en gemensam känsla av sammanhang. I den allmänna gudstjänsten vill Svenska kyrkan här framförallt lyfta fram Guds närvaro och närhet, eller visa på skapelsens perspektiv och Guds helighet och storhet.

I gudstjänstmomentet *ordet* vill Svenska kyrkan uttrycka Guds tilltal och människans svar i bön och trosbekännelsen. I bibelordet har kyrkan sin grund för vad den tror bekänner och lär. Genom bibelordet möter människan Guds ord till människor i alla tider. I och genom det ordet är Jesus Kristus närvarande i kyrkan. I denna del av gudstjänsten hör man

⁴² Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 40.

⁴³ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 40.

⁴⁴ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 50.

⁴⁵ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 50- 51.

vittnesbörden om Guds egna utmaningar, Guds nåd för samhället och livet samt om lag och evangelium. Här, alternativt i *måltiden*, eller i *sändningen* kan man samla in och bära fram kollekten.⁴⁶

Under gudstjänstmomentet *måltid* firar man *nattvarden*, vilket är ett sakrament, en helig måltid som Jesus instiftade. Genom *nattvarden* förenas församlingen med kyrkan i hela världen, troende i alla tider och med Jesus Kristus själv. Här firas åminnelsen av Jesus. I brödet och vinet är Kristus själv närvarande och ytterst så är det han som ger sig själv till människan. På detta viss får människan ta del av Kristus offer och hans seger över döden. Genom att *nattvarden* är ett trons och kärlekens mysterium och ett uttryck för att människan är mottagen och älskad så är *nattvarden* också en festmåltid. Då människan tar del av detta i tro så får hon del av det som Kristus gav sina lärjungar då *nattvarden* instiftades: gemenskap, syndernas förlåtelse och ett evigt liv. I *sändningen* uttrycker man att delandet av Guds gåvor i ordet och måltiden har sin förläning i att dela livet. I Kristus gav Gud sig själv för att på alla sätt dela det mänskliga livet. *Välsignelsen* är centrum i *sändningen*. Genom *välsignelsen* sänds människan vidare ut i världen för att leva med och för andra. Återkommande delmoment i *sändningen* är *välsignelsen* och *psalmsång* som alltid ingår. *Sändningen* skall uttrycka gudstjänstens samband med vardagen, samtidigt som den även har en mer eskatologisk dimension om den tillkommande världens liv.⁴⁷

3. Arbetet med en ny kyrkohandbok

3.1 Motiveringar till behovet av en ny kyrkohandbok

I slutet av 1990-talet valde man att göra en samlad översyn och revision av tre av Svenska kyrkans gudstjänstböcker: *den Svenska kyrkohandboken*, *den Svenska evangelieboken* och *en liten bönbok*. Initiativet till arbetet i fråga togs av den dåvarande församlingsnämnden. Men det var direktiven satta av Svenska kyrkans centralstyrelse under mars 1997 som gav motiveringarna för arbetet som skulle utföras.

Motiveringarna i fråga såg ut som följande:

- Behovet av en språklig anpassning av nya bibelöversättningen samt mässmusiken och tillhörande texter.
- Behovet av att följa upp de motioner och frågor som samlats under åren efter att 1986 års kyrkohandbok godkändes.
- Behovet av att uppdatera Svenska kyrkans gudstjänstliv med de nya ekumeniska översättningarna av trosbekännelsen och Herrens bön.
- Behovet av att få kyrkohandboken att stämma överens med den nya kyrkoordningen.

3.2 Hur förslaget 2012 kom till

1985 lade kyrkohandbokskommittén och revisionsgruppen fram ett förslag till ny gudstjänstordning för huvudgudstjänst, övriga gudstjänster, kyrkliga handlingar och mässmusiken. 1986 antog man en ny handbok: *Del I Den allmänna gudstjänsten och de kyrkliga handlingarna*. 1987 kom *Del II Vignings-, sändnings-, mottagnings- och invignings handlingar*. Det fanns en del punkter som blev speciellt känsliga i fråga om den allmänna

⁴⁶ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 51.

⁴⁷ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 52.

gudstjänsten. Dit hörde *beredelsen*, likväl som platsen för och utformningen av *Kyriet*.⁴⁸

Under den tid då arbetet med handboken 1986 pågick så hade det uppkommit en växande kritik mot högmässan som många ansåg förmedlade en negativ människosyn, framförallt i fråga om syndabekännelsens plats i gudstjänstens inledning.⁴⁹ I handboken 1986 så heter detta moment *syndabekännelse* och *bön om förlåtelse*. Att man valt att beteckna momentet som *syndabekännelse* och *bön om förlåtelse* var ett försök att skapa en kompromiss. För att både kritikerna som ansåg att syndabekännelsen var problematisk och de som ansåg att den var en viktig del av gudstjänsten skulle få sina synpunkter hörda och införda i gudstjänsten. Nytt i förhållande till 1942-års kyrkohandbok var att man nu kunde välja att placera *beredelsen* före *kyrkans förbön*, längre fram än den tidigare varit placerad. Med 1942-års kyrkohandbok som underlag för gudstjänstens förfarande förutsattes prästen be å församlingens vägnar. Någoting man nu valt att ändra på genom att församlingen nu förutsätts läsa med i bönerna. Man valde även att lägga till flera alternativa böner. Den största förändringen med avseende på Ordets gudstjänst var att 1986-års kyrkohandbok föreskrev tre textläsningar och att *trosbekännelsen* normalt skulle läsas efter *predikan*. Ytterligare en ändring som tillkom var att förbönen skulle vara lokalt förankrad och förberedd och kunde numera ledas av en icke prästvigd person i församlingen. Även ett utrymme för tystnad och en möjlighet för församlingssvar uppmuntrades.⁵⁰

Nattvardsbönen var ett av de föremål inom gudstjänsten som blev ett hett och intensivt diskussionsämne. Vilket ledde till ett kompromissande mellan de olika krav som framfördes från de olika fromhetsinriktningarna inom Svenska kyrkan. Den största förändringen med nattvardsbönen var att den numera hölls samman som en lång bön och med *instiftelseorden* integrerade i nattvardsbönen.⁵¹

Genom att kyrkan fått informationen från församlingsmedlemmarna själva blev det säkerligen enklare att försöka få gudstjänsten att inte bara gynna den kyrkliga synen på hur den skulle utföras. Utan även att kunna få med församlingsmedlemmarna på en djupare nivå än tidigare och på så vis även kunna expandera sin egen församlings medlemskrets.⁵²

1986-års kyrkohandbok blev startskott för en förnyelse som kom att aktualisera nya frågor, både i fråga om handbokens status och om utformningen av konkreta gudstjänstformer. Detta kom att leda till att kyrkomötet 1996 beslutade om en översyn av Svenska kyrkans böcker. (Vilket kan tolkas som att 1986-års kyrkohandbok dels från kyrkan var ett experiment och ett som uppenbart inte var helt lyckat eftersom man bara tio år senare kom att besluta om en revidering). Översynsarbetet omfattade *kyrkohandboken*, *evangelieboken*, *en liten bönbok* och *tilläggen till kyrkohandboken*.

År 2000 presenterade handboksgruppen sitt förslag till ny kyrkohandbok. Förutom handbokens ordningar så omfattade förslaget också en musikdel och en del med motiveringar. Samtliga av dessa sändes ut på remiss i ett antal olika församlingar. På flera

⁴⁸ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 142.

⁴⁹ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 142-143.

⁵⁰ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 143.

⁵¹ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sid 144.

⁵² Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 75.

sätt fullföljde förslaget de intentioner som uppkom i samband med 1986-års kyrkohandbok. Förslaget innehöll flera olika alternativ till ordningar för den allmänna gudstjänsten med och utan *nattvard*. För att enklare dela upp de alternativ som numera introducerades så använde man sig av en grundstruktur enligt följande: *Inledning, Ordet, Måltiden och Avslutning*.⁵³ Man ville med hjälp av denna struktur göra gudstjänsten mer lättförståelig utan att tvinga in församlingen i en allt för stel och fast gudstjänstordning.⁵⁴ Förslaget till ny handbok år 2000 bygger vidare på synen om att man vill försöka ge mer valmöjligheter inom gudstjänsten. Man valde att reducera antalet alternativa former för huvudgudstjänsten till två, samtidigt som man ökade antalet alternativa böner. För att utöka den internationella användningen av handboken så valde man att byta ut beteckningarna för *inledning* och *avslutning* till *samling* och *sändning*. Man kan se tydliga spår att man redan med 1986-års kyrkohandbok banat väg för att denna sorts valmöjlighetsanvändning skulle kunna komma till bruk.⁵⁵ 2000 års handboks förslag blev avslaget inom Svenska kyrkan då det ansågs att det inte var tillräckligt akut och inte kunde implementeras med smärre justeringar. Förslaget från Per Olof Nisser var att man skulle gå igenom det med en ny kommitté men i slutändan valde Svenska kyrkan istället att avsluta projektet för att ta upp det igen först år 2006.⁵⁶

I mars 1998 beslöt Svenska kyrkans centralstyrelse att ett tilläggsdirektiv till *kyrkohandboken* skulle införas vilket skulle innebära en stor vikt i ett inklusivt språk. Under våren år 2000 lade man fram revideringsförslagen för de tre gudstjänstböckerna som var under översyn. Ett år senare beslutade kyrkostyrelsen i samråd med biskopsmötet att man skulle gå igenom en gudstjänstbok i taget för att sedan få den godkänd av kyrkomötet. Den första boken att genomgå revision var *evangelieboken* som kunde läggas fram för godkännande till kyrkomötet år 2002. Vid revisionen av *en liten bönbok* valde man att tillsätta en ny bönbokskommitté som i sin tur kunde lägga fram sitt förslag till godkännande av kyrkomötet år 2005.⁵⁷ Översynsarbetet av *kyrkohandboken* fick skjutas fram då det revisionsförslag som lades fram ansågs vara för totalt ändrande vad det gällde struktur och inte innehöll mindre förändringar. Vilket var tvärt emot den försiktiga översyn som direktivet hade talat om.⁵⁸

Revisionsarbetet med kyrkohandboken upptogs inte igen förrän den 19 april 2006. I de nya direktiven beslutade man att man skulle ta tillvara på erfarenheterna från förslaget till ny kyrkohandbok år 2000. Vidare beslutade kyrkostyrelsen att tre viktiga uppgifter kvarstod från kyrkohandboksöversynen år 1997-2000:

- Anpassa kyrkohandboken till *bibel 2000*
- Anpassning av kyrkoordningen genom kyrkorättslig och anvisningsmässig anpassning.
- Anpassning till ett mer inkluderande språkbruk genom att bearbeta de liturgiska formuleringarna.

⁵³ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 154.

⁵⁴ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 154-155.

⁵⁵ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 155.

⁵⁶ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 156.

⁵⁷ *Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 10.

⁵⁸ *Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 10-11.

Kyrkostyrelsen var noga med att understryka att 1986-års kyrkohandbok fungerade väl och att arbetet i fråga var en översyn och inte en fullständig revision. Direktiven som angavs för arbetet innehöll två steg. Steg ett skulle innehålla övergripande reflektioner kring gudstjänsten och även ett arbete med Svenska kyrkans mässordning. Steg två skulle innehålla arbetet med övriga gudstjänster och kyrkliga handlingar.

Följande grundläggande teologiska och pastorala reflektioner skulle behandlas under steg ett:

- Innebörden av att fira en gudstjänst som på ett korrekt sätt återspeglar Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära, i en tid som präglas av stor lokal alternativrikedom och lokala gestaltningar.
- Innebörden av att i den situationen framställa en ny gemensam handbok för Svenska kyrkan.
- Innebörden av att kunna säkerställa ett igenkännande från en söndag till en annan lokalt i en församling, men också nationellt från en kyrka till en annan över hela landet.

Följande aspekter skulle tas till hänsyn i arbetet med en grundordning för mässans firande:

- Gudstjänstens inom den kristna församlingen med dess bestående delar av Ordets förkunnelse och nattvardens firande.
- Insikten om gudstjänsten som konstitutiv för församlingen i förhållande till gudstjänstens svaga ställning som under 1900-talet växte fram.
- Hur genom ordalydelse, struktur och gestaltning den Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära skall uttryckas.
- Nattvardsmässans konstitutiva moment.
- Den lokala gestaltningen i förhållande till de allmänkyrkliga traditionerna, strukturer och språk som tillhör den Svenska kyrkan.
- Söndagar och vardagar för församlingar.
- Lokal gestaltning och föreskrivna moment.
- Stor alternativrikedom samt olika fasta formuleringar.
- Flexibilitet men även igenkännande.
- Genom ett ekumeniskt och internationellt perspektiv överväga förhållandet mellan obligatoriska och fakultativa moment, särskilt i de fall där förskjutningar i relation till den nuvarande kyrkohandboken finns (d.v.s. 1986-års kyrkohandbok).⁵⁹

För steg ett av arbetet med den nya kyrkohandboken bestämde kyrkostyrelsen att man skulle använda en ny arbetsmodell. En expertinriktad arbetsgrupp arbetade med översynsarbetet medan en referensgrupp arbetade med att följa arbetets gång. Denna breda process hade både förankring på stiftsnivå, samt att varje steg av arbetet remissbehandlades. Det första steget avslutades i december 2009 efter att reflektionsdokumenten *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp* och *Mässans grundordning* skickats för remiss från kyrkostyrelsen till domkapitlen. Man konstaterade i kyrkostyrelsen att det inte fanns något konkret förslag till mässordning även om *Mässans grundordning* användes som vägledning. Remisstiden för dessa två dokument var 11:e februari 2010 till 11:e juni samma år. Remissvar skickades in från samtliga domkapitel men även spontanremisser från femton andra instanser inkom.

Den 20:e oktober 2009 förde biskopsmötet en diskussion om arbetet med kyrkohandboken. Det fanns en enighet om att direktiven för arbetet med kyrkohandboken snarare borde avse en översyn istället för en revision. Som motivation till arbetet angav biskopsmötet att man ansåg att ett grundläggande problem med dagens församlingars ambition att fira

⁵⁹ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 11-12.

gudstjänsten på ett fungerande sätt allt mer avviker från den gällande handboken.⁶⁰

Den 8:e december 2009 beslutade kyrkostyrelsen att man skulle genomföra en mer genomgripande revision av *Den Svenska kyrkohandboken*. Men denna gång skulle den föregås av försöksordningar för gudstjänsten och man skulle även låta de kyrkliga handlingarna genomföras i försöksverksamhet. Vid sitt sammanträde den 19:e-20:e maj 2010 meddelade kyrkostyrelsen att en skrivelse avseende en ny kyrkohandbok vars innehåll skulle föregås av försöksverksamhet skulle inlämnas till kyrkomötet senast år 2015. Vid sammanträdet i maj 2010 bestämde kyrkostyrelsen att revisionen av kyrkohandboken skulle arbetas igenom med en projektförstruktur innehållande både projektledningsgrupp och styrgrupp. Man valde även att behålla referensgruppen och expertgruppen i detta projektarbete.⁶¹

Kyrkostyrelsen beslutade den 23:e maj 2012 att *Förslag till kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I* samt *Förslag till kyrkohandbok för Svenska kyrkan del I musikvolym* skulle prövas i ett brett urval av Svenska kyrkans församlingar. Samt för remissförfarande från den första söndagen i Advent 2012 till Domsöndagen 2013. Valda församlingar har utsetts av domkapitlen i respektive stift efter ett beslut gjort den 8:e december 2011 av kyrkostyrelsen. Vissa krav hade satts för att man skulle få chansen att vara testförsamling för det nya förslaget. Punkter som: församlingsstorlek, antal gudstjänstdeltagare, flerspråkighet och kyrkorum var några delar av dessa krav. De församlingar som blivit inbjudna till att testa det nya förslaget av Domkapitlen är även remissinstanser. Bland de remissinstanser som kommer att utvärdera förslaget ingår även domkapitlen, stiftsstyrelserna och utbildningsinstitutioner som Svenska kyrkan önskar synpunkter ifrån. Remissvaren från dessa instanser skall vara inskickade senast den 1:a februari 2014. Dessa remissvar kommer att ligga till grund för en ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan. När denna grund väl är lagd kommer ett första slutförslag skickas ut till domkapitlen och utvalda församlingar för en sista utvärdering. Detta arbete är planerat att utföras under hösten 2015.

3.3 Kyrkohandboksprojektets arbetsformer

Efter att man avslutat reflektionsdokumenten i steg ett med medföljande remissbehandling gick man vidare till nästa steg i processen med utarbetandet av förslaget till ny kyrkohandbok. Man arbetade med gudstjänstordningarnas utformningar, antal och innehåll vilket har analyserats och avvägts. En återkommande punkt har varit underlaget för förslagets texter och musik som har diskuterats och bedömts. Vilket i sin tur har lett till att nytt material har tillförts till förslaget efter noggranna prövningar och inventeringar av behov.⁶² För att undvika tidigare misstag med detta arbete valde man att använda sig av tidigare erfarenheter med likande arbeten från både det som föregick revisionen av 1986-års kyrkohandbok och arbetet med förslaget 2000. Man erhöll även viktiga aspekter från bibelkommissionens samarbete mellan författare och exegeter i processen med *Bibel 2000*.⁶³

Vid återkommande möten har projektledningen för kyrkohandboksrevisionen och representanter för Svenska kyrkans flerspråkiga arbete mötts för att samråda om perspektiv

⁶⁰ *Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 12.

⁶¹ *Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 13.

⁶² *Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 14.

⁶³ *Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sid a15.

att beakta i arbetet för att kunna planera översättningar av delar av kyrkohandboksförslaget till de nationella minoritetsspråken: finska, meänkieli, lulesamiska, nordsamiska, sydsamiska och teckenspråk. Man har även gjort avstämningar med sakkunniga kring frågan om gudstjänster med människor som har en funktionsnedsättning. Synen på gudstjänsten, sett ur barn och ungas perspektiv, har samlats in genom möten med representanter från Svenska kyrkans unga och programmet barn och unga 0-18 år i Svenska kyrkan. För att inhämta gudstjänstmaterial från andra kyrkor och för ekumenisk läsning av kyrkohandboksförslaget har Svenska kyrkans ekumenikenhet haft återkommande avstämningar och konsultationer med både representanter för kyrkor i Sverige och med representanter för kyrkor i världen.

Man har i samarbete med den kyrkorättsliga avdelningen på kyrkokansliet utrett begrepp som för kyrkohandboken är central terminologi, såsom begreppen huvudgudstjänst och kyrkliga handlingar. I samband med revisionen av de kyrkliga handlingarna tillsattes under år 2010 fyra arbetsgrupper, en för varje gudstjänst: dop, konfirmation, vigsel och begravning. Dessa grupps uppgifter var att försöka utarbeta och presentera en teologisk och social analys av den ”gudstjänst” de fått ansvar för, men också en reflektion om pastoral förändring för den för gruppen aktuella gudstjänsten.⁶⁴

Från 1997- till 2000-års översyn så hade frågan om att utarbeta ett mer inkluderande språk kvarstått. I en rapport till centralstyrelsen år 1998 så beskrev kyrkohandboksgruppen sina avvägningar. I denna rapport konstaterade kyrkohandboksgruppen att man ville utöka användningen av bibliska metaforer. För att använda sig av mer av Bibelns rikedomar och därigenom göra fler bilder av Gud tillgängliga för Svenska kyrkans gudstjänstliv. Kyrkohandboksgruppen menade att om man kompletterade det gudstjänstspråk som redan var förekommande så skulle språket istället bli allt för ordrikt. Man valde istället att använda sig av metaforer som man ansåg ”i sig själva är inkluderande”. Målet var att försöka få ett språk som så långt som möjligt avvek från att kalla Gud för ”han” och att försöka beskriva Jesus via uttryck så nära en människa som möjligt.⁶⁵ Enligt kyrkohandboksgruppen förekom det dock ett problem med ett inklusivt språk.⁶⁶ Gudstjänsten bör vara utformad så att alla skall kunna delta, alla från barn till äldre, kvinnor som män. Gruppen hade inriktat sig på att försöka att särskilt kunna inkludera kvinnor och deras erfarenheter. Språket som använts i gudstjänsten hade tidigare huvudsakligen varit skapat av män, för män och därmed hade språket också speglat männens föreställningsvärld och männens religiösa upplevelser och insikter. Därmed saknade gudstjänstens språk ofta uttryck för kvinnans föreställningsvärld och formuleringar. Den patriarkala samhällsstrukturen som varit gällande då texterna för gudstjänsten skapades återspeglades i dagens gudstjänst språk, därför blir gudstjänsten formad för män. Kyrkohandboksgruppen menade i sitt resonemang att gudstjänsten i språk och gestaltning skulle inkludera olika åldrar, minoritetsgrupper, människor med olika kulturella bakgrunder och funktionsnedsatta. Översynsarbetets teologiska grund var att alla människor är värda lika mycket, lika i förhållande till varandra men även i förhållande till Gud. Man ville eftersträva att Guds kärlek och nåd blir uttryckt i nya och mer inkluderande gudstjänst texter. Gud skall vara beskriven som befriande. Kvinnor i Svenska kyrkan menade att det nya handboksarbetet var ett viktigt steg för Svenska kyrkan mot en mer jämlik gemenskap mellan kvinnor och män.

⁶⁴ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 16.

⁶⁵ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 20.

⁶⁶ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 20-21.

Det inkom även en hel del kritik kring det nya förslaget. Man ansåg att i arbetet med att neutralisera språket i gudstjänsten för att välkomna mångfalden så tappade istället Gud och Jesus sina hierarkiska positioner och blev mer avpersonifierade och stereotypa. Deras i dagsläget självklara roll i deras namns betydelse är inte längre så självklar och Guds roll som alltings skapare och förvaltare börjar tappa sin kraft.⁶⁷ Man ansåg att helighetsperspektivet tappades och uttrycken Gud som Fader samt Jesus som Herre är något omistligt då det omfattas av kristenheten i hela världen.⁶⁸

Genom remissvaren fick man påpekningar angående att principen om inklusivitet inte endast borde begränsas till språk eller förhållandet mellan män och kvinnor. Den finskspråkiga församlingsarbetsdelegationen påpekade att principen även omfattar språkliga och andra minoriteter. Man ansåg att detta kyrkohandboksförslag hade präglats av vad man kallade ”*en slags svensk homogenitet på bekostnad av det mångkulturella*”. Även Svenska kyrkans unga påpekade brister i förslaget men i detta fall var det brister gällande språkets inkluderande kapacitet när det gäller barn och ungdomar. Språkets maktaspekter som grundläggande utgångspunkt för ett inkluderande språk var någonting som man redan år 1997 hade börjat resonera kring inom den dåvarande kyrkohandboksgruppen. Detta var även någonting som tagits upp i reflektionsdokumentet i steg ett av det nya förslaget till kyrkohandbok. Språkets makt och position som bärare för ett inkluderande språk baseras i hur det definierar och strukturerar människans uppfattning av verkligheten. Behovet av att hitta ett inkluderande språk för gudstjänsten baserar sig i en medvetenhet i att det finns olika typer av diskriminering och ojämnheter inom samhället. En annan utgångspunkt är relationen mellan gudstjänst och kultur.⁶⁹

För att underlätta gudstjänsten för människor med funktionsnedsättning och få dessa människor att vara mer delaktiga anses det särskilt viktigt med ett dialogiskt förhållningssätt. En kyrkohandbok behöver exempelvis vara lättförståelig genom att man använder sig av lätt svenska och gestaltningen av huvudmoment inom gudstjänsten som: *Herrens bön* och *Välsignelsen*, bör tecknas. För sitt resonemang kring de utsatta grupperna i samhället valde man att anknyta reflektionsdokumenten till doggudstjänstens bibeltext ur Markus evangelium (Mark 10:14): ”*Låt barnen komma hit till mig och hindra dem inte: Guds rike tillhör sådana som de.*” Man anser att den tidigare mansbaserade gudstjänsten har haft konsekvenser som gjort att inte alla känt sig lika värda i samhället. Med det nya inkluderande språket hoppas man nu kunna få en mer jämställd syn på samhällets olika grupper.⁷⁰

Tre strategier har varit vägledande för den nu aktuella kyrkohandboksrevisionen, dessa har varit vägledande i arbetet med att åstadkomma ett mer inkluderande språk. Den första strategin beskrivs som ”*evangeliskt befriande*”. Vilket innefattar att man vill se till att gudstjänstspråket bryter mönster som kan osynliggöra och förminska människor och istället välkomnar förändring och nytänkande även ur ett könsperspektiv. Denna strävan kräver dock att man är medveten om vad som hindrar och binder människor, vilket kan handla om till exempel olika former av marginalisering. Den andra strategin som använts har tillämpats på det konkreta utarbetandet av det nya förslaget till ny kyrkohandbok. Denna strategi

⁶⁷ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 21.

⁶⁸ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 21-22.

⁶⁹ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 22.

⁷⁰ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 23.

beskrivs som ”könsneutraliserande” och innebär att man försökt könsneutralisera ord om människan men även Gud. Men att enbart jobba med en könsneutraliserande strategi är otillräcklig på flera sätt. På grund av att den indirekt kan befästas med associationer mellan gudomlighet och manlighet men även att den kan få konsekvenser gällande bärande kristna föreställningar om trinitetsläran och den kristologi som finns idag. Ett enbart neutraliserande arbete kan dessutom leda till att man tappar den personliga kopplingen som finns till Gud. Kritik gentemot detta var någonting som påpekats redan under tidigare kyrkohandboksförslag. Att istället använda sig av ord som ”du” eller ”vän” behåller könsneutraliteten utan att det får kopplingen att kännas opersonlig.⁷¹ Den tredje strategin kan beskrivas som ”könskompletterande”. Det innebär att både feminina och maskulina benämningar används för att beskriva Gud. Man har övervägt att tala om och till Gud med feminina benämningar men också detta har ensamt varit otillräckligt. Många ord har inga feminina motsvarigheter och därför har man valt att tala om och till Gud med ord som traditionellt uppfattats som feminina. Men det kräver att man är medveten om att detta i sin tur kan leda till att Gud får övervägande kvinnliga drag och därmed också kan uppfattas som kvinna istället för den könsneutrala skapar-Guden.⁷²

För att sammanfatta strävan efter ett inkluderande språk i kyrkohandboksrevisionen:

- Ett inkluderande språk skall kunna stå i kontinuitet med bibel 2000 och med kyrkans tradition. Det skall också kunna uttrycka den kristna tron på Guds treenighet och inkarnationen och uppenbarelsen i Jesus Kristus.
- Ett inkluderande språk skall kunna tala om och till Gud, med förutsättning att Gud är bortom mänskligt kön.
- För inarbetade och välkända texter bör arbetet med ett inkluderande språk genomföras med varsamhet. Företrädesvis bör förändringarna genomföras med alternativrikedom, nya alternativ och föreslagna formuleringar.
- Med ett inkluderande språk vill man kombinera ett könsneutralt och ett könskompletterande språk. Man bör kombinera ord som pekar på Guds överhet med ord som beskriver Gud såsom befriaren, i solidaritet med marginaliserade och förtryckta grupper.
- Ett inkluderande språkbruk skall inte utesluta att det kan finnas goda skäl att använda benämningar som är direkt maskulina för att tala om Gud. Man bör dock undvika ett språk med alltför traditionellt maskulina metaforer.
- Med ett inkluderande språk vill man huvudsakligen synliggöra människor oavsett kön, ålder, bakgrund och förmågor. Då det är mänskligheten som helhet som åsyftas bör man eftersträva könsneutrala ord.
- Med ett inkluderande språk utgår man från tanken om alla människors lika värde och från en analys av hur osynliggörande och marginaliseringar leder till ojämnheter i alla samhällen.
- Med ett inkluderande språk tar man vara på det bibliska språkbrukets rikedom samtidigt som dagens moderna bilder präglade av nyare relationer mellan könen kan få fritt utrymme för att användas.⁷³

3.4 Kön och inklusivitet

Från 1968 och framåt har jämställdhetsfrågor fått en allt viktigare roll i det svenska

⁷¹ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 24.

⁷² Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 25.

⁷³ Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 25-26.

samhället. Som ett korrektiv och en väckarklocka för teologin har feministisk teologi kommit att växa fram.⁷⁴ Under 1900-talets sista decennier så aktualiserades i detta sammanhang även genusaspekter på arbetet med kyrkans gudstjänstböcker. Framförallt ifråga om ett tydligt maskulint språkbruk i talet om både människor och Gud. Frågan om inkluderande språk rörande gudstjänst böckerna uppkom första gången i slutet av arbetet med 1986-års kyrkohandbok. Kyrkomötets läronämnd ifrågasatte förslaget sätt att på ett enbart maskulint sätt tala om Gud. Men det enda tillägg som då uppkom var ett rörande nattvardsbönen, alternativ C ”Gud är som en fader och en moder för oss”. Frågan om det inkluderande språket kom att bli aktuell igen i kyrkomötet 1993.

I november 1997 så anordnade Svenska kyrkans teologiska kommitté en offentlig utfrågning rörande frågorna kvinnligt, manligt och mänskligt. Andra frågor som också ventilerades i en panel av inbjudna experter och utfrågare var frågor om könsteori, gudstjänstspråk, ämbetssyn och jämställdhet i kyrkan.⁷⁵

I slutet av 1990-talet till början av 2000-talet började systematiska teologer tala om Gud med både maskulina och feminina pronomen. Den debatt som pågått under 1990-talet ledde till ett särskilt tilläggsdirektiv från Svenska kyrkans centralstyrelse under mars år 1998 för att revidera gudstjänstböckerna och lägga stor vikt i frågan om ett inklusivt språk. I april samma år arrangerade handboksgruppen en hearing med professor Gail Ramshaw från Evangelical Lutheran Church of America (ELCA) och inbjudna deltagare från stift och andra kyrkliga organisationer. Handboksgruppen kallade i december 1998 till en arbetskonferens om inkluderande språk.⁷⁶ Uppgiften att skriva ett förslag med ett mer inkluderande språk som var närmare ett vardagligt svenskt språkbruk för handboken togs på stort allvar. Istället för att tillägga feminina ordval och pronomen så valde man att försöka neutralisera de manliga ordval och pronomen som var valda. När förslaget väl var färdigt fick man inte något gehör för förslaget i fråga utan kritiken flödade. Det gick till och med så långt att handboksgruppen blev frågade av allmänheten om de avsåg hindra människor att be till Gud som Herre och Fader. Därmed valde kyrkostyrelsen att avvakta med införandet av förslaget, man har däremot valt att ta med frågan om ett mer inkluderande språkbruk till nästa handboksförslag.⁷⁷

3.5 Kyrkohandbokens utveckling från 1942-2012, en jämförelse

Under tiden denna jämförelse eller beskrivning av utvecklingen mellan de olika kyrkohandböckerna skrevs framkom det snabbt att det inte bara var momentens innehåll som förändrats under årens gång utan även namngivningen och placeringen av vissa moment. Detta ledde till att följande sammanskrivning varit svår om inte omöjlig att få att följa det exakta mönster som gudstjänsterna har, informationen är skriven i en så korrekt ordning som möjligt. Den rena jämförelsen mellan de olika handböckernas moment och de fakta dessa jämförelser har fört med sig finns att hitta i bilagorna i slutet av uppsatsen.

Redan under den inledande fasen av denna uppsats stod det klart för mig att den största och till viss del även mest intressanta delen av jämförelserna ligger mellan Svenska kyrkans

⁷⁴ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 156.

⁷⁵ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 157.

⁷⁶ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 159.

⁷⁷ Ninna Edgardh, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*, Arcus förlag Lund 2010, sida 160.

handbok 1986 och förslaget till ny kyrkohandbok 2012. Anledningen till detta är till stor del baserad på den korta tidsrymd som råder mellan dessa två, som mellanrum mellan två olika handböcker i Svenska kyrkan så är 26 år väldigt kort tid. Vilket leder en till att fundera och spekulera kring varför 1986-års kyrkohandbok inte längre är aktuell inom vissa områden.

Då Svenska kyrkans handbok 1986 föregick och till stor del påminner om kyrkohandboksförslaget 2012, trots att tydliga skillnader förekommer, står det ändå klart att de mest aktuella och intressanta jämförelserna för dagens läsare finns mellan Svenska kyrkans handbok 1986 och förslaget 2012. Anledningen till detta är, som tidigare nämnts, framförallt på grund av tiden mellan dem men också på grund av att de båda är aktuella idag.

Min första avsikt var att bara jämföra Svenska kyrkans handbok 1986 med handboksförslaget 2012. Men under arbetets gång kom jag fram till att det fanns två huvudsakliga anledningar som motiverade en jämförelse också med Svenska kyrkans handbok 1942. För det första så skulle ytterligare nyanseringar i kyrkohandboksförslaget 2012 framträda tydligare vid en jämförelse också med 1942-års kyrkohandbok och det skulle även kunna väcka fler intressanta frågor rörande kyrkohandboksförslaget 2012. För det andra skulle en jämförelse med Svenska kyrkans handbok 1942 underlätta mina studier även i Svenska kyrkans handbok 1986. Eftersom kyrkohandboksförslaget 2012 är tänkt att bli en ny handbok och därmed en uppföljande handbok till Svenska kyrkans handbok 1986 så är det av vikt att i mitt arbete också få insikt i Svenska kyrkans handbok 1986 för att kunna hitta förändringar och nyanseringar i förslaget 2012.

3.6 Två handböcker, ett förslag tre jämförelser

Inledningsakten heter i handboksförslaget istället för *inledning; samling*.⁷⁸ Inledningen är fakultativ, vilket innebär att den alltid skall finnas med i högmässan men att den kan variera i sin utformning och sitt innehåll från en tidpunkt och ett sammanhang till ett annat. Att inledningen heter samling är en förändring från 1986-års kyrkohandbok där det bara heter inledning. Ord som inledning och avslutning blir gärna ganska torra och tomma, medan ord som samling och sändning ger ett mer passande intryck i sammanhanget. Att kalla inledningen för samling istället ger ett intryck av att högmässans inledning är tänkt att dels samla församlingen i kyrkan och dels att ge var och en ur församlingen en möjlighet att få samla sig inför gudstjänsten. Utformningen verkar i stort sätt vara den samma som i 1986-års kyrkohandbok. Skillnaden är dock att i kyrkohandboksförslaget 2012 finns inte mindre än 17 olika alternativ till inledningsord. Alltså finns här ett stort utrymme för egna val. I 1942- och 1986-års kyrkohandböcker verkar klockringningen ses som en självklar inledning för gudstjänsten men i förslaget 2012 så har man valt att uttryckligt anteckna klockringningen som ett moment i handboken.

Under inledningen i 1942-års kyrkohandbok heter inledningspsalmens moment *ingångspsalm*, men i 2012-års kyrkohandboksförslag har man valt att ändra namnet till *psalm*. Under efterföljande moment i 1942-års kyrkohandbok så *”träder prästen för altaret”* under ett orgelförspel, men i 2012-års kyrkohandboksförslag så står det att procession kan förekomma⁷⁹. Detta tolkar jag som att man dragit ner på prästens mer framtonade roll från 1942-års kyrkohandbok, en procession innebär nämligen att prästen inte har möjligheten att genomföra den ensam utan han/hon måste ha hjälp av medarbetare. En annan ändring under denna del av gudstjänsten är att man i 2012-års kyrkohandboksförslag har skrivit att nattvardsgåvorna kan bäras fram i samband med ingången. Det står inget om

⁷⁸ Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 25.

⁷⁹ Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 25.

nattvardsgåvorna i 1942-års kyrkohandbok, bara att prästen går fram till altaret, inget om var nattvardsgåvorna i sammanhanget befinner sig.⁸⁰ Jag får här en känsla av att kyrkans egen fokus har flyttats från prästen, såsom gudstjänstledare, tillbaka dit det hör hemma hos Kristus såsom start, mål och centrum för den pågående högmässan.

En utveckling man kan se i 2012-års kyrkohandboksförslag är att man försökt vara mer öppen när det kommer till att inkludera församlingen och dess medlemmar på ett bättre sätt. Först kan prästen = P eller ledaren = L (detta innebär alltså att det nu finns utrymme för annan gudstjänstledare än en präst)⁸¹ inleda med något av inledningsordsalternativen i kyrkohandboksförslaget, detta som ett tecken för F = församlingen att vara med på inledningsorden.

Det intressanta med inledningsorden är att i 1986-års kyrkohandbok så finns bara två alternativ i alternativ för inledning till högmässan B.⁸² Till skillnad från förslaget 2012 som har hela 17 alternativ. Frågan är om detta tyder på ett dubbelt budskap. Å ena sidan tyder de ökande alternativen av inledningar på att man vill ge prästerskapet och församlingen ett ökat utbud på alternativ och därmed en större frihet. Samtidigt visar samma skäl de utvidgade möjligheterna i handboken med flera olika alternativ; att kyrkan verkar vilja binda församlingen till att använda och följa handboken. Det sorterar alltså bort möjligheten till personliga inledningsord som kan knytas an i predikan.

Den stora skillnaden när det kommer till inledningsord mellan 1942-års kyrkohandbok och kyrkohandboksförslaget 2012 är att för det första så finns det en större valmöjlighet i förslaget 2012. Inledningsorden utgörs av 17 olika exempel, samt möjlighet till eget skrivet inledningsord, men i 1942-års kyrkohandbok finns det bara ett alternativ som man håller fast vid.⁸³

I handboken från 1986 så hittar jag totalt fem olika alternativ till syndabekännelsen. En av dem är densamma som första alternativet från 1942-års kyrkohandbok. En intressant fråga här är hur kommer det sig att det finns hela två extra alternativ i 1986-års kyrkohandbok jämfört med 1942-års kyrkohandbok? Har kyrkans öppenhet ifråga om hur högmässan och gudstjänsten kan vara utformad ändrat sig? Finns det ökade möjligheter här än det kanske fanns i 1942-års kyrkohandbok och möjligen också i äldre handböcker? Utöver det så får jag intrycket av att 1942-års kyrkohandbok är betydligt mer fördömande. Människan är syndig och det finns inget att göra åt det, mer än att vända sig till en sträng faders Gud som ändå kommer att straffa oss för vår synd.

I 1942-års kyrkohandbok så böjer sig församlingen och prästen ned, eller faller på knä, i samband med syndabekännelsen. Gudstjänsten följs sedan av att prästen säger *"Helig, helig, helig är herren Gud allsmäktig. Hela jorden är full av hans härlighet"*. Sedan följer en lång uppmaning till församlingen att bekänna sina synder. Prästen förklarar för församlingen att Gud är god och stor men att han är mitt ibland oss om vi är beredda att bekänna våra synder. Efter detta knäböjer prästen vid altaret. Församlingen antingen böjer sig ner i bön, eller knäböjer själva i bänkarna.⁸⁴

⁸⁰ Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 25.

⁸¹ Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 13.

⁸² Den svenska kyrkohandboken 1986, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 16.

⁸³ Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 11-12 och Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 25-29.

⁸⁴ Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 12.

Synderna ansågs antagligen vara många under den tid då 1942-års kyrkohandbok användes, man får dock inte glömma att den här handboken tillkom då världen befann sig i en stor kris. Mitt under brinnande världskrig och att det förmodligen fanns mycket ånger och sorg i banor även här i Sverige som inte var direkt berört av Hitlers och Stalins härjningar nere i Europa. Det fanns säkert en tyngre tanke på synd och förlåtelse sen hade man naturligtvis ärvt en tyngre kyrkosyn av sina föräldrar än vad man idag i större utsträckning har.

När syndabekännelsen sedan är avklarad så är församlingen fortfarande kvar i samma ställning medan prästen reser sig upp och säger: ”*den allsmäktige evige Gud förlåte oss alla våra synder efter sin stora outgrundliga barmhärtighet för frälsarens Jesu Kristi skull och give oss nåd att bättra vårt leverne och få med honom ett evigt liv. Amen*”.⁸⁵ Genom att prästen här är den enda som har ställt sig upp får jag känslan av att prästen istället för att verka som Guds mun gentemot församlingen, tagit en roll som närmast kan liknas vid Guds egna. Jag blev faktiskt förvånad av att höra detta i Svenska kyrkan även så tidigt som 1942. Vidare heter det inte syndabekännelse i kyrkohandboksförslaget 2012 utan bara *bön om förlåtelse*, det har alltså gått från 1942 = *syndabekännelse*, till 1986 = *syndabekännelse och bön om förlåtelse* och så vidare till 2012 = *bön om förlåtelse*. Kyrkohandboken 1986 verkar här vara en övergång mellan 1942-års kyrkohandbok och kyrkohandboksförslaget 2012. Detta tolkar jag själv spontant som antingen en förändring i samhället eller en hos Svenska kyrkan förändrad syn på sig själv. I 1942-års kyrkohandbok tycks det som om *förlåtelseorden* skulle vara sammanhängande med *syndabekännelsen* så det blir en avslutning av *syndabekännelsen*. Men i kyrkohandboksförslaget 2012 verkar *förlåtelseorden* snarare bli ett separat moment.⁸⁶

Vad som jag uppfattar i ännu större utsträckning i 2012-års kyrkohandboksförslag i jämförelse med 1986-års kyrkohandbok är att valfriheten i momentet *bön om förlåtelse* under högmässan/gudstjänsten har ökat ännu mer. 1942-års kyrkohandbok = tre alternativ, 1986-års kyrkohandbok = fem alternativ och nu kyrkohandboksförslaget 2012 = åtta alternativ. Det sker hela tiden en kraftig ökning av möjligheterna och valen i högmässan/gudstjänsten.

Enligt stycket om Augsburgska bekännelsens apologi i Svenska kyrkans bekännelseskriterier skall de som erbjuds mottaga nattvarden först bli förhörda om sin synd och få avlösning. Men om man nu skall kunna följa Augsburgska bekännelsen i detta, är det då inte en förutsättning att man i första hand erkänner arvsynen och människan såsom syndig? Det anser inte jag att det nya förslaget gör. Då man valt att döpa om momentet *syndabekännelse* och *bön om förlåtelse* till enbart *bön om förlåtelse* så kan det uppfattas som att man förnekar att synden finns och är förekommande. Dessutom kräver det faktum att det finns en bön om förlåtelse indirekt att denna bön om förlåtelse på ett naturligt sätt borde föregås av ett bekännande av synderna. Om man inte bekänt sina synder, hur skulle man då kunna bli förlåten? De synder som inte bekänts kan ju knappast fordra en bön om förlåtelse.

I stycket om synden i Schamalkadiska artiklarna så erkänner Svenska kyrkan att synden via Adams fall fördes in i världen och därmed också arvsynen.⁸⁷ Här omnämns också Kristus

⁸⁵ *Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942*, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 14.

⁸⁶ *Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942*, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 14-15 och *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 32-33.

⁸⁷ *Svenska kyrkans bekännelseskriterier Schamalkadiska artiklarna*, Samfundet Pro fide et Christianismo Verbum Sida 30

stora offer för att befria oss och rena oss från vår synd.⁸⁸

Men om Svenska kyrkan har erkänt ursprungssynden som en fakticitet så är det väl lite självbedrägligt att ge *syndabekännelsen* ett annat namn. Det blir att ta avstånd från synden för att det i dagsläget inte låter så trevligt med att alla människor är födda syndiga. Begrepp som synd kan låta tunga och skuldbeläggande men om man tar avstånd från synden så är det på sätt och vis samtidigt detsamma som att ta avstånd från Kristus offer på korset. För det Kristus gör då han dör för människor har en direkt koppling till att han vill befria dem från den synd som finns i dem. För att erkänna Kristus måste man också erkänna synden.

Ära vare Gud som momentet heter i 1942-års kyrkohandbok har även den utvecklats genom åren. Från namnet *ära vare Gud* i 1942-års kyrkohandbok, till 1986-års kyrkohandboks *Gloria och Laudumus* och slutligen till 2012-års kyrkohandboksförslag som valt att behålla namnet *Gloria och Laudumus* men ändra momentets utövning. I 1986-års kyrkohandbok så skiljs *Gloria och Laudumus* åt till två olika delar av momentet, denna skiljedragning upplever jag inte på samma sätt i 2012-års handboksförslag. Prästens ord: "*Ära åt Gud i höjden och frid på Jorden bland människor som han älskar*" hamnar under *Gloria* överskriften i 1986-års kyrkohandbok och detta är ett stycke som är helt tillägnat prästen. Men i förslaget 2012 så skrivs *Gloria* ihop med *Laudamus* till ett långt stycke. I kyrkohandboksförslaget 2012 så är det dessutom möjligt för en ledare (alltså en person som inte är prästvigd) att läsa detta stycke. Det finns större möjlighet i kyrkohandboksförslaget 2012 för andra medverkande (ledare) med privilegier att ta över delar från prästerna.

I förslaget till ny kyrkohandbok så återkommer *Gloria* över varje förslag till *Laudamus*,⁸⁹ till skillnad mot 1986-års kyrkohandbok som endast innehåller detta moment en gång.⁹⁰ Detta tror jag kan bero på att man helt enkelt vill göra handboken så smidig som möjligt. Då 1986-års kyrkohandbok för det första, precis som i alla andra moment av högmässan har mycket färre alternativ på de olika momenten behöver *Gloria* bara uppkomma en gång för att prästen lätt skall hitta det. För det andra är förslaget 2012 som sagt bara ett förslag och det kommer säkert att omformas på ett mycket mer begripligt sätt då den fullständiga handboken är prövad och reviderad, till en färdig handbok vid arbetets slut.

Dagens bön i förslaget 2012 ligger som avslutning till *samling*.⁹¹ Men i 1986-års kyrkohandbok ligger *dagens bön* som inledning till *ordet* istället.⁹² I förslaget till 2012 har alltså *dagens bön* flyttats upp. Men då den ändå följer sin förutbestämda plats i högmässan och inte flyttas längre så är flytten bara en flytt på pappret i handboken och i agendan, inget mer, personligen tvivlar jag på att församlingen kommer märka av någon skillnad. En annan skillnad som förekommer i 2012 jämfört med 1986-års handbok är formuleringen av raden "*Herren är mitt ibland oss*"⁹³ som i 2012 års förslag går över till "*Kristus är mitt ibland oss*"⁹⁴ medan raden "*Herren vare med er*" kvarstår i sin ursprungliga formulering.⁹⁵ Detta tyder på att man försöker förmänskliga Kristus och få honom att framstå mer som en

förlag Stockholm 2010, sida 322.

⁸⁸ *Svenska kyrkans bekännelseskriter* Schamalkadiska artiklarna, Samfundet Pro fide et Christianismo Verbum förlag Stockholm 2010, sida 323.

⁸⁹ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 38-43.

⁹⁰ *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 18.

⁹¹ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 44.

⁹² *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 24.

⁹³ *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 24.

⁹⁴ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sidan 44.

⁹⁵ *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 24 och *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 44.

av oss medan Herren behåller sin status som skapare och fader och finns därmed hos oss alla genom den koppling han har till oss, hans barn och skapelser.

I 1942-års kyrkohandbok förekommer både *epistelläsning* och naturligtvis även *evangelieläsning*, men inte *gammaltestamentlig läsning*. Den tillkommer först i 1986-års kyrkohandbok och finns även med i kyrkohandboksförslaget 2012. En fråga här är hur det kommer sig att gamla testamentet helt har uteblivit i 1942-års kyrkohandbok och hur det sen kom sig att man i 1986-års kyrkohandbok gjorde en total omvändning och valde att ta med gamla testamentet. Eftersom gamla testamentet uteblivit i 1942-års kyrkohandbok så förekommer inte heller *psaltarpsalmen*.⁹⁶

Momentet *psaltarpsalm* förekommer i 1986-års kyrkohandbok men är ett valfritt tillägg, ett alternativ till kör eller solosång.⁹⁷ Även i kyrkohandboksförslaget 2012 är detta ett valfritt tillägg men i förslaget i detta fall tar *psaltarpsalmen* över den gammaltestamentliga läsningen helt.⁹⁸

Något man har lagt till i kyrkohandboksförslaget 2012 är ett "*hallelujarop*" mellan *evangeliet* och *predikan*.⁹⁹ En intressant fråga här är; var kommer detta ifrån? Kan detta komma från andra kristna trossamfund? Kyrkan måste försöka hålla sig själva uppdaterad i dagens samhälle och kanske är detta ett av deras försök till just detta.

Efter att momenten *tillredelsepsalmen* och *lovsägelsen* så går högmässan vidare till momentet *Helig (Sanctus)* (kyrkohandboksförslaget 2012, 1986-års kyrkohandbok). Medan man i 1942-års kyrkohandbok går vidare till vad som kallas *bön* (benämningen *helig (Sanctus)* förekommer inte ens i 1942-års kyrkohandbok).¹⁰⁰ Detta känns som det kan vara en sorts föregångare till *Helig (Sanctus)* men detta är egna reflektioner och ingenting jag har någon klar fakta kring.

1986-års kyrkohandbok erbjuder endast ett val när det kommer till momentet *Helig (Sanctus)*.¹⁰¹ Medan man i 2012 års förslag valt att tillägga ytterligare tre alternativ.¹⁰² En intressant notis som jag själv reagerade på är att val 4 "*Du är helig, du är hel*" är en psalm som fortfarande är väldigt ung, den skrevs så sent som år 1985.¹⁰³ Det verkar enligt mig som ett underligt val att redan lägga till en så ung psalm i ett så stort moment som *Helig (Sanctus)*. Kan det var så att detta för Svenska kyrkan har varit ett sätt att vända sig till yngre generationer där ibland konfirmander som inte sällan använder sig av denna psalm? Genom att ta en psalm som ungdomar och unga vuxna är vana vid och känner igen så inkluderar man de unga på ett nytt sätt, också under *nattvarden*.

Både i 1942-års kyrkohandbok och i förslaget 2012 kommer här *Herrens bön* eller *Fader Vår*.¹⁰⁴

⁹⁶ Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 45.

⁹⁷ Den svenska kyrkohandboken 1986, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 24.

⁹⁸ Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 45.

⁹⁹ Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 46.

¹⁰⁰ Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 37.

¹⁰¹ Den svenska kyrkohandboken 1986, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 40.

¹⁰² Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 66.

¹⁰³ Den svenska psalmboken med tillägg, Verbum förlag 2002, sida 1113-1114 psalm 709.

¹⁰⁴ Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 38.

Fridshälsningen finns med i både förslaget 2012 och 1942-års kyrkohandbok, skillnaden är att momentet i 1942-års kyrkohandbok är en del av ”*O Guds Lamm*” och fungerar här lite annorlunda då det bara är prästen som ger ut en fridshälsning åt församlingen.¹⁰⁵ Till skillnad mot förslaget 2012 som då har detta som ett eget moment och som innefattar att alla i församlingen ger sina närmaste medmänniskor i kyrkan en fridshälsning.¹⁰⁶

I momentet *lovsägelsen* så finns det två alternativ i 1986-års kyrkohandbok och Gud tilltalas upprepade gånger specifikt med ordet ”han”.¹⁰⁷ Men i förslaget 2012 så har man tagit bort ett av 1986-års kyrkohandboks två ursprungliga alternativ och istället lagt till två helt nya alternativ. I förslaget 2012 så tilltalas Gud inte längre som han utan snarare generellt med ordet Gud.¹⁰⁸

För högmässan under trefaldighetstiden finns två förslag till *prefationen* i 1986-års kyrkohandbok.¹⁰⁹ Det finns två stora skillnader mellan 2012 års förslag i jämförelse med 1986-års kyrkohandbok sett framförallt till just *prefationen* vid trefaldighetstiden: Den första rör inledningen och avslutningen.¹¹⁰ Den andra är att man har behållit en av de tidigare prefationer från 1986-års kyrkohandbok: ”*Han är ditt eviga Ord som går ut över jorden för att möta människor och gripa in i deras liv. Över hela jorden sker under, då människor känner igen din Son, vår Frälsare. Av honom lär vi ditt namn, som är Fader och ser i honom din kärlek.*”¹¹¹ Men medan man har valt att behålla denna prefation så har de andra tagits bort och ersatts med helt nya.¹¹²

Utdelandet i 1942-års kyrkohandbok i jämförelse med ”*kommunionen*” i kyrkohandboksförslaget 2012 har några avvikelser i jämförelse med varandra. *Utdelandet* i 1942-års kyrkohandbok utspelar sig på så sätt att församlingen knäböjer sig runt altarringen och inväntar prästen som utdelar *nattvarden*. Det framgår även att det är en skillnad på församlingen och nattvardsgäster vilket skulle kunna tyda på att alla inte får ta del av *nattvarden*.¹¹³ Kommunionen i kyrkohandboksförslaget 2012 utspelar sig på så vis att församlingen går fram till prästen som utger *nattvarden* och vid denna nattvard är alla välkomna.¹¹⁴

Texten och textupplägget ur *O Guds Lamm* från 1986-års kyrkohandbok är någonting som återkommer i kyrkohandboksförslaget 2012 men inte bara med samma textupplägg utan även två andra upplägg, vardera med olika musikserier.¹¹⁵ Detta får mig att tänka att de kommer att sjungas på olika sätt om man ser till hur de sjungs med det ursprungsläge då texten är densamma men musiken är olika. Utöver detta kan man även se att man har lagt till tre andra val för just denna del av gudstjänsten som skiljer sig väldigt mycket textmässigt i jämförelse med den tidigare texten.¹¹⁶ Vad jag själv reagerar på här är inte så mycket att

¹⁰⁵ *Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942*, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 38.

¹⁰⁶ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 81.

¹⁰⁷ *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 33.

¹⁰⁸ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 61.

¹⁰⁹ *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 38.

¹¹⁰ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 62-65.

¹¹¹ *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 38 och *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 64.

¹¹² *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 62-65.

¹¹³ *Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942*, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 39.

¹¹⁴ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 83.

¹¹⁵ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 82.

¹¹⁶ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 82.

texten inte längre är densamma på de tre nya valen utan att man valt att fokusera sig på en annan del av *nattvarden*. I texten från 1986-års kyrkohandbok så fokuserar man sig på syndernas förlåtelse medan man i dessa nya varianter fokuserar sig mer på vinet och brödet samt befrielse och hopp. Själv kan jag anse att detta är en förbättring jämfört med 1986-års kyrkohandbok.

1986-års kyrkohandbok innehåller två varianter av *tackbönen* som skall användas efter *nattvarden*.¹¹⁷ Detsamma gäller för 2012 års förslag men medan man har valt att återanvända sig av förslag två från 1986-års kyrkohandbok så är det första förslaget omskrivet till: ”Gud, tack för att du låter oss som delar bröd och vin också dela livets möjligheter och lidande med varandra. Låt vår värld vara ett svar på din kärlek som du uppenbarar för oss i Kristus. Amen.”¹¹⁸ I förslaget 2012 så har *tackbönen* istället fått namnet *bön efter kommunionen*.¹¹⁹

I kyrkohandboksförslaget 2012 har man valt att tillägga *sändningsord* som ett moment innan avslutning av gudstjänsten, detta moment föregår den avslutande psalmen och finns inte med i 1942-års kyrkohandbok.¹²⁰ I 1942-års kyrkohandbok har man istället *tillkännagivanden* och *kungörelser* innan den slutliga psalmen.¹²¹ I 1986-års kyrkohandbok så heter sista delen av högmässan *Avslutning*.¹²² Men i kyrkohandboksförslaget 2012 så har den delen av högmässan istället döpts om till *Sändning*.¹²³ Det är tänkt att avrunda högmässan och bör ses som en uppmaning till församlingen för uppbrott och att gå ut i världen igen. Med uppdrag att dels föra vidare guds ord efter högmässan och dels att leva som andligt förnyade människor efter kommunionen. Församlingsmedlemmen **sänds** alltså ut i världen igen som en ny människa. Så att ge högmässans sista del det nya namnet *sändningen* understryker på ett teologiskt mer konkret sätt vad som har hänt med den kristne från det att han/hon steg in i kyrkan innan högmässan, till dess att han/hon efter avslutad högmässa lämnar kyrkan. Det säger mer än bara det allt för enkla och tunna ordet avslutning.

3.7 Sammanfattning

Förslaget har ett brett utbud av alternativ för val av sätt att fira gudstjänst och därmed tycks förslaget avse vara öppet och tillmötesgående för människor. Det finns även två andra viktiga aspekter med handboksförslaget 2012. Den ena av dessa två är att handboksförslaget 2012 inkluderar församlingen på ett helt nytt sätt. I tidigare handböcker har detta inte skett i lika stor utsträckning som i förslaget 2012. Gudstjänsten har gått från att varit kyrkans gudstjänst till att bli församlingens gudstjänst, därmed har barriären mellan präst och församling rivits ned, så att det nu i stället blir enbart en vi-situation i stället för som jag framför allt upplevde under arbetet med 1942 års kyrkohandbok en situation med vi (församlingen) och dem (prästerskapet).

En tredje aspekt i handboksförslaget 2012 är det inkluderande språket. Jag tror att det bland många människor i Sverige idag råder en allmän uppfattning att kyrkan och kanske framförallt gudstjänstens språk skall vara något svårt och komplicerat som man allra helst

¹¹⁷ *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 62.

¹¹⁸ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 85.

¹¹⁹ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 84.

¹²⁰ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 89.

¹²¹ *Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942*, Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942, sida 43.

¹²² *Den svenska kyrkohandboken 1986*, Verbum förlag Stockholm 2010, sida 63.

¹²³ *Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I*, Svenska kyrkans utredningar 2012:2, sida 88.

vill hålla sig ifrån eftersom man kanske inte förstår så bra eller förstår alls. Om inte annat vill man kanske inte hamna i en situation där man tvingas erkänna att man inte har förstått, människan är till sin natur ganska stolt. Är det så att om man på en gång inte förstår så undviker man hellre situationen som man inte förstår helt. Det blir ju inte lättare i kombination med det faktum att alla religioner medför att vi människor inte skall förstå allting. Detta tror jag är en av anledningarna till att allt färre söker sig till kyrkan idag. Men med sitt nya inkluderande språk har handboksförslaget 2012 öppnat fler möjligheter för oss att förstå gudstjänsten, oavsett om man är yngre, äldre, konfirmander, medelålders, invandrare svenskar eller förståndshandikappade.

En sista punkt är könsneutralitet, detta är någonting kyrkan försökt jobba med i nya kyrkohandboksförslaget och i dagens jämställdhetssamhälle är detta inget oväntat. Men det är en svår del att göra någonting åt då man å ena sidan försöker få Gud och den helige Anden så könsneutral som möjligt, medan man samtidigt inte kan göra Kristus könsneutral på grund av att han var och är man och människa.

4. Analys och diskussion

Behovet av en ny kyrkohandbok verkar huvudsakligen ligga i två större faktorer som på sätt och vis ligger nära varandra och är sammanknutna med varandra. För det första och kanske i stor utsträckning det främsta så lever vi idag i ett marknadsbaserat samhälle. Nästan allt i vårt samhälle kretsar kring tillgång, efterfrågan och tjänster. Eftersom Svenska kyrkan idag på sätt och vis är lite av ett tjänsteföretag så är Svenska kyrkan också i behov att kunna sälja sina tjänster. När en person går till en gudstjänst, en mässa eller bara en sopplunch så förväntar sig den personen att få valuta för sin tid och sina pengar. I annat fall så kan ju personen i fråga bara vända sig till en annan kyrka eller välja att konvertera till en annan kyrkoform eller en helt annan religion. I vårt mångkulturella och mångreligiösa samhälle så finns det många olika religioner att välja att bekänna sig till istället. Oavsett vilket religiöst samfund det gäller så måste det samfundet, i det här fallet Svenska kyrkan, se till att ge sina anhängare det de vill ha ut av sin kyrka. När det kommer till Svenska kyrkan är den största gruppen anhängare inte nödvändigtvis den viktigaste målgruppen. Kyrkans anhängare är huvudsakligen äldre kvinnor. Men om kyrkan skall överleva i förlängningen som organisation så måste kyrkan också få fler yngre anhängare intresserade. Ett sätt att göra detta på är genom att förnya sig och följa med i, samt anpassa sig till, sin samtid exempelvis genom att förnya handboken oftare. Någonting som genom dessa förnyade handböcker har framkommit är att man försöker inkludera församlingen mer och mer i gudstjänsten. Vilket ökar gudstjänstens värde på så vis att församlingsmedlemmarna själva känner att de medför någonting och inte endast följer utan även interagerar.

Den andra faktor som jag tror har påverkat och bidragit till att handboksförslaget 2012 tillkom ligger dels i församlingen och dels i kyrkan. Så på sätt och vis kan man säga att det är två mindre faktorer som flyter in i och förhåller sig till varandra. Folk idag har i princip väldigt bråttom, allt i vårt samhälle skall utvecklas så väldigt snabbt och framförallt så vill de allra flesta människor idag förstå saker och ting så snabbt som möjligt. När det kommer till religion så finns det mycket som man aldrig kommer att förstå, framförallt för att det inte är meningen att man skall förstå det. Men de delar som snarare hör till hur kyrkan och dess gudstjänster skall skötas är sådant som människor vill och kan förstå. Framförallt så vill man förstå kyrkans texter och att kyrkan själv anser att det är ett viktigt behov har motiverat både *Bibel 2000* och det nya *handboksförslaget*.

Den andra mindre faktorn ligger inom kyrkan själv och är direkt knuten till de två redan nämnda faktorerna. Kyrkan på stift-nivå är medveten om att för att en kyrka skall överleva

måste den hela tiden anpassa sig eftersom religionen egentligen inte är beroende av att det finns en organiserad kyrka. Vidare ser kyrkan både på i vilket samhälle man lever i idag och vilka drag som präglar vårt samhälle samt på vad församlingen alltmer börjar begära av kyrkan. Förr i världen så var det församlingen som var beroende av kyrkan. Men idag tror jag att även om det för många människor fortfarande är kyrkan som utgör centrum kring vilket livet i både helgdag och vardag kretsar så är kyrkan nu mer i många avseenden lika beroende av sina anhängare som anhängarna är av kyrkan. Så både på lokal, regional och nationell nivå så gör kyrkan sitt yttersta för att kunna tillmötesgå församlingarnas alltmer omfattande krav på kyrkan.

Problemet jag fann under arbetet med kyrkohandböckerna från år 1942 fram till 2012-års förslag och deras utveckling genom åren är att det inte går att få allt att fungera perfekt. Man kan se det nya breda utbudet som en stor fördel då det gör att man har mer att välja på som församling i en gudstjänst. Men det kan samtidigt ses som att detta hindrar församlingen från att komma fram till egna idéer som sin gudstjänsts upplägg och man blir då istället låst till de alternativ som finns skrivna i handboken. Ett inkluderande språk kan öka möjligheten för yngre generationer och andra inom samhället att komma till församlingarna men detta riskerar att också medföra att termer inom kyrkan förlorar sin ursprungliga mening. I dagens kyrka talar man till exempel ytterst sällan och då väldigt motvilligt om synden. Framförallt kan arvsyndens uppfattas som något som man inte gärna vill diskutera, för vem kan väl tänka sig att ett litet nyfött barn kan vara syndigt? Det verkar vara av samma anledning som gruppen bakom handboksförslaget 2012 valt att döpa om *syndabekännelsen* till *bön om förlåtelse*. Men om man inte erkänner de fel man begår hur skall man då kunna få förlåtelse, eller ens be om förlåtelsen? Detsamma gäller när man som kristen skall be om förlåtelse, man måste först erkänna sina fel. Vidare så måste man komma ihåg att även om i detta fall ordet synd låter väldigt otäckt, mörkt och skuldbeläggande så är det egentligen inte det. Synd är inget negativt utan snarare något lika mänskligt, som att andas. Det finns i oss och har alltid funnits där och det är inget fel med det. Faktum är att det måste få finnas där för att kunna aktualisera Kristus roll som vår frälsare och befriare. Om vi inte var syndiga varelser skulle vi heller inte ha behövt Kristus här på jorden och då hade inte vår religion sett ut såsom den gör.

Sedan finns könsneutralitet vilket i sig inte är dåligt och framförallt inte oväntat i dagens jämlik-samhälle men allt går inte att ändra på. Gud och den heliga Anden går att se som både maskulin och feminin men Kristus var och är man, samtidigt som han var och är Gud. Detta gör det desto svårare att försöka få en könsneutralitet inom gudstjänsten.

Till sist kommer den punkt som jag sett utvecklas genom alla de kyrkohandböcker som har gått igenom; inkluderandet av församlingen. I 1942-års kyrkohandbok beskrivs prästens alla moment väldigt detaljrikt, prästen ansvarar för allt under högmässan vilket leder till att församlingen blir åskådare. Gudstjänsten har i 1942-års kyrkohandbok varit prästens egna solonummer, men genom 1986-års kyrkohandbok så fick församlingen en mer betydande roll, prästens roll minskade och tonades ned för att istället synliggöra församlingen.

Centralrollen flyttades, från prästen tillbaka till Kristus. Lekmän och medarbetare får också större utrymme då deras uppgifter ökar. På alla dessa plan verkar 1986-års kyrkohandbok fungera som en plattform mot kyrkohandboksförslaget 2012, där man i ännu större skala försökt att inkludera församlingen och lekmännen. I kyrkohandboksförslaget 2012 så står lekmän eller ”ledare” med som en egen kategori vid sidan av präst och församling.

Ytterligare en stor skillnad mellan 1942-års kyrkohandbok och förslaget 2012 är ett betydligt större utrymme för fria val och fler alternativ om högmässans utformning i förslaget 2012, en tendens som dök upp redan i samband med 1986-års kyrkohandbok.

Mindre nyanseringar är detaljer rörande bland annat språket. 1942-års kyrkohandbok kan idag uppfattas som väldigt gammalmodigt och ord som ”*tackom och lovom*” känns som de var föråldrade redan under 1940-talet. Jag skulle kunna tänka mig att dessa ordval snarare härrör från en ännu äldre handbok och sedan blivit kvar i 1942-års kyrkohandbok.

En annan mindre detalj är den ändrade människosynen. I 1942-års kyrkohandbok får man uppfattningen om att det inom Svenska kyrkan och bland människor i största allmänhet finns en ganska så mörk och dyster uppfattning om människans skuld och synd. Men i 1986-års kyrkohandbok så förändras den synen, man får istället uppfattningen att synd är något allmänt, mänskligt och måste få finnas för att göra förlåtelsen möjlig. Detta är vad jag själv uppfattat som det rätta sättet att bemöta arvsynen på. Men i förslaget 2012 så tycks begreppet synd snarast försvinna något som jag personligen tycker är mycket negativt.

Ytterligare några större förändringar som tillkommit när man ser jämförelsen mellan Svenska kyrkans handbok 1986 och förslaget till ny kyrkohandbok 2012 är i första hand hur man försökt ge församlingarna mer valmöjlighet. Detta tror jag kommer från att man sett att församlingar på eget vis har försökt ”modernisera” sina gudstjänster för att kunna få med så många som möjligt även från den yngre generationen. En ökning av valmöjligheter ger därmed församlingarna en chans att kunna följa samhällets ständiga utveckling och ger också församlingen möjligheten att kunna få fler från de olika generationerna utan att gå utanför gudstjänstens ramar. Denna valmöjlighet kanske kan kännas som att det blir för mycket men samtidigt är det viktigt att tänka på att detta just är ett förslag till ny handbok och kommer med största sannolikhet att ändras en del innan den färdiga produkten klarställs.

En annan del man har valt att utveckla mer är ordvalen för olika moment i gudstjänsten. Även detta är troligtvis med en yngre generation i åtanke, ser man till den äldre generationen så är kyrkan en helt annan del av livet jämfört med många av dem ur den yngre generationen. Vilket leder till att det inte är självklart vad alla moment egentligen innebär. Många ordval kan dessutom ge en fördjupad andlig innebörd. I samband med detta har man även valt att specificera mer vilka som kan utföra vilka delar av gudstjänsten. Som tidigare nämnts tror jag att detta beror på att man vill försöka förenkla de olika momenten i gudstjänsten genom att göra de olika delarna enklare att förstå.

Anledningen till att det nya kyrkohandboksförslaget kom så pass tätt inpå den nuvarande kyrkohandboken från 1986 tror jag har ett flertal anledningar, men två tror jag har störst betydelse: För det första så står det klart att en hel del frågor och förslag stod kvar sedan 1986-års kyrkohandbok godkändes. Vissa av dessa frågor och förslag kan mycket väl ha varit före sin tid men jag kan tänka mig att det även inkommit förslag och frågor under tiden fram till det nya handboksförslaget 2012 lades fram. För det andra så förändras samhället kontinuerligt, på senare år tror jag att det förändras i en helt annan takt i jämförelse med hur det var när kyrkohandboken 1986 godkändes. Svenska kyrkan försöker hålla sig själv uppdaterade med hur samhällets nuvarande struktur ser ut. Kanske detta till och med kan leda till att vi framöver kommer se kyrkohandboken uppdateras allt oftare?

Svenska kyrkan verkar själv utifrån förslaget till stor del enbart se fördelar med förslaget 2012, men det finns personer ute i församlingarna som har andra åsikter. Dessa personer har genom tidningsartiklar i kyrkans tidningar förklarat sina egna synpunkter och tankar. Hela artiklarna finns att hitta i bilagorna. Förslaget är under år 2013 ute på remis, det finns då möjligheter för församlingar och andra att komma med synpunkter. I en artikel som publicerades i Kyrkans tidning 1 juni 2012, bara en vecka efter att kyrkostyrelsen hade antagit förslaget om ny kyrkohandbok för Svenska kyrkan. Beskrevs handboksförslaget

såsom en ask med flera olika ”legobitar” som man kan bygga vad man vill av vilket leder till att alternativrikedomen blir stor. Vissa bitar är dock fasta och skall alltid finnas med, andra är fakultativa och kan variera i sin utformning. Boel Hössjer Sundman som vid detta tillfälle, sommaren 2012, var projektledare för handboken på kyrkokansliet i Uppsala meddelade att man fått mycket positiva gensvar via mejl på förslaget 2012.¹²⁴

Detta var Svenska kyrkans uppfattning, men senare har det dock tillkommit kritik från privata församlingsmedlemmar. Ett konkret exempel är den äldre man som i januari 2013 lät publicera en artikel i kyrkans tidning där han riktar tämligen stark kritik mot handboksförslaget 2012. Denne man beskriver en söndagsgudstjänst, söndagen den 30 december 2012, under vilken han uppenbart känt sig närmast överkörd av Svenska kyrkans nya handboksförslag. Problematiken tycks här ligga i en av de delar som man annars kan se som en positiv ändring; att det finns så många olika alternativ. Inte minst i fråga om kyrkomusiken där mycket av musiken är helt nyskriven oanvänd musik med ”plötsliga tempoändringar” som enbart erfarna körer och musiker kan klara av att sjunga. Denne mans huvudsakliga undermening med artikeln var att han själv såsom tidigare kyrkoherde var en erfaren kyrkobesökare. Men han menade att om han hade svårigheter att kunna förstå sig på handboksförslag 2012:s nyanseringar, både i högmässans ordning och i kyrkomusiken. Så behöver man varken vara äldre eller yngre för att drabbas av problem med att hänga med under de olika gudstjänsterna. Det räcker med att man är en aning ovan som kyrkobesökare.¹²⁵ Personligen skulle jag vilja tillägga att jag själv skulle kunna tänka mig att detta problem, med mötet med handboksförslaget 2012, nog snarare ligger hos erfarna kyrkobesökare än hos nykomlingar. Då de mer erfarna besökarna har fått en ordning och ett specifikt mönster ”inpräntat”, medan nykomlingarna i många avseenden är som oskrivna blad och fortfarande är öppna för det främmande. De nya vänjer sig vid nya mönster medan de som är mer erfarna är fast i det gamla, ordspråket ”Man kan inte lära gamla hundar sitta” skulle kanske kunna passa in här. En intressant bi-fråga relaterad till de bägge ovannämnda artiklarna är: Är det bara den äldre församlingsmedlemmen som är grinig?

4.1 Kyrkans syn på sig själv och samhället

I en allt mer mångfasetterad och sekulariserad samtid så tror jag att Svenska kyrkans självbild är ganska kluven. Å ena sidan finns det i Svenska kyrkan ett tydligt behov av att synas i samhället och möta alla möjliga grupper; män, kvinnor och barn, unga, gamla, minoritetsgrupper och handikappade. Detta behov är handboksförslaget 2012 i sig själv ett tydligt bevis på. Detta mål är ett helt klart berömvärt mål. Men det medför onekligen vissa problem. Genom att göra sitt yttersta för att tillmötesgå alla så får Svenska kyrkan allt svårare att se sin egen roll såsom ett Guds verktyg i världen. Om Svenska kyrkan skulle tappa denna viktiga roll, för att istället kunna vara så tillmötesgående som möjligt så kan också riskerna att Svenska kyrkan blir en organisation som alla andra organisationer i våra dagars Sverige. Att möta alla delar av församlingen är mycket viktigt men att bevara de traditioner som är grundvalen för Svenska kyrkan är också väldigt viktigt, det är därför man måste vara väldigt försiktig när man utarbetar ett nytt handboksförslag. Då man valt att exempelvis reducera syndabekännelsen till att bara bli en bön om förlåtelse i förslaget 2012 så finns det många viktiga detaljer som lätt kan komma i skymundan. Den andra tydliga självbilden jag tycker mig kunna ana i Svenska kyrkan idag är en identitetskris. Vilka är vi? Vad tror vi egentligen? Vad tror omvärlden om oss? Vad måste vi som kyrka göra för att passa in? Jag kan tänka mig att Svenska kyrkans identitet alltid har varit ganska tydlig då

¹²⁴ Kyrkans Tidning 2012-06-01 Ny kyrkohandbok öppnar för gudstjänst efter smak insändare Kristoffer Morén ansvarig utgivare/chef redaktör Svante Fregert.

¹²⁵ Kyrkans Tidning 2013-01-17 Nya handboken inget för nybörjare insändare Kjell Mazetti ansvarig utgivare/chef redaktör Svante Fregert.

Svenska kyrkan har varit statskyrka ända sedan reformationen. Men i vårt moderna svenska samhälle idag finns det så många andra nya religioner som inte funnits i Sverige tidigare och så många olika sätt att tolka livet och döden på, som inte nödvändigtvis behöver inkludera religion alls. Det blir svårt för Svenska kyrkan att gå från att vara en kyrka styrd av staten till att bli en fristående kyrka i det svenska samhället. Men det blir dessutom svårt för en gammal kyrka att försöka vara ung men ändå vara tydlig med sin gamla tradition.

Kyrkans syn på samhället är av vad jag fått uppfattningen av, ganska enkel, men samhället är ständigt förnyande, det är ett sekulariserat tjänstesamhälle som hela tiden uppdaterar sig självt. Behoven är många och delade precis som alla de folkgrupper som lever i Sverige idag. Vad som då krävs av kyrkan är att hänga med i tidens skiftningar och tillmötesgå det nya samhället, för om kyrkan inte gör det skulle det leda till en döende kyrka. Problemet är det att detta nya samhälle hänger ofrånkomligt nära samman med bland annat teknisk och vetenskaplig utveckling och i väldigt mycket har till exempel naturvetenskapen fler svar än religionen. Med sann tro är det snarare så att frågorna är fler och viktigare än svaren på dem. Men den moderna människan söker svar och det ända som kyrkan då kan göra är att öka sina alternativ för att kunna tillmötesgå flera människor och sänka alla sina ribbor. Jag tror att Svenska kyrkans behov av en ny handbok efter bara 28 år hänger nära samman med behovet av att göra så många som möjligt nöjda till varje pris.

4.2 En kyrka på väg

Kyrkans identitet är knuten till en särskild tid och plats. Ändå finns det en grundläggande relation mellan tiden då Jesus levde i Israel/Palestina och den lokala kyrkan idag. Kyrkans identitet har en historisk dimension.¹²⁶ Men eftersom kyrkan är verksam och levande också idag så kan inte kyrkans identitet enbart betraktas i ett förhållande till sin historia utan man måste också tillföra en föreställning om kyrkans framtid. För att försöka förklara föreställningar och reflektioner om framtiden utifrån inkarnationen används begreppet eskatologi. Kyrkans identitet måste betraktas mot en eskatologisk horisont. Enligt Augustinus så finns det två städer: Guds stad (den himmelska staden) och den jordiska staden. Guds stad kan, enligt teologen Ola Sigudson, omöjligt identifieras med den kristna kyrkan som finns på jorden nu. Eftersom kyrkan på jorden är en blandning av Guds stad och den jordiska staden så är det bara möjligt med hjälp av eskatologin att skilja städerna åt. Därmed är kyrkans resa genom historien en pilgrimsfärd fram till det att den når den himmelska staden vid tidernas slut. Med andra ord kan man säga att den kristna kyrkan är en kyrka på en resa och dess identitet formas av den tid som den befinner sig i.¹²⁷ Ur detta skulle man kanske också kunna sluta sig till att en möjlighet som motiverar att handböckerna med jämna mellanrum och beroende på det kringliggande samhället behöver förnya sig och även kan vara en bakomliggande orsak till handboksförslaget 2012. Den kristna kyrkan är en kyrka på väg genom historien och eftersom den är på väg så måste den också anpassa sig på alla tänkbara plan.

I vår tid är det svenska samhället ett samhälle präglad av stor mångfald. Det har bidragit till att Svenska kyrkan också har kommit att präglas av samma mångfald som speglar det kringliggande samhället.¹²⁸ Jag skulle personligen vilja uttrycka det som att samhälle och kyrka reflekterar och återspeglar varandra. Det är kyrkohandbokens uppgift att kunna vara

¹²⁶ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sida 41-42.

¹²⁷ Jonas Idestrom, *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009, sida 42.

¹²⁸ Svensk Kyrkotidning 2012-09-07 numer 19/2012 Förslag till ny kyrkohandbok artikel *Thomas Ekstrand* ansvarig utgivare Göran Lundstedt.

en resurs för att hjälpa till att fira gudstjänst men den skall också kunna samla Svenska kyrkan kring en gemensam gudstjänst.

I kyrkohandboken 1986 finns redan ett stort utbud av alternativ till gudstjänstfirandet. Jag tror det är så att vår tid präglas av ett allt större behov av att kunna få välja själv och därför ökar efterfrågan på möjligheter. Med handboksförslaget medkommer ett ökat utbud av valmöjligheter till olika former av gudstjänstfirande, kanske är det som docenten Thomas Ekstrand skriver i sin artikel i Svensk Kyrkotidning. Enda möjligheten som får handboken att fungera som en sammanhållande kraft är att möjligheterna till valfrihet skall öka med det nya handboksförslaget. Samt att få handboken att fortsätta verka som en sammanhållande länk i alla gudstjänster i alla kyrkor i landet är det enda som motiverar nytt handboksförslag.¹²⁹

4.3 Kyrkan som kropp och folkkyrka

Man kan se Svenska kyrkan dels som ett arbetslag och dels såsom ett företag i det Svenska samhället.¹³⁰ I sin avhandling utgår Jonas Idestrom från bilden av kyrkan som Kristi kropp. På detta sätt hamnar kyrkan i en analogisk relation till Kristus och blir antingen en korporativ person eller en social kropp. Vad formar kroppen och hur förhåller kroppen sig till sin omgivning? Det går inte att skilja kyrkan helt ifrån omgivningen eftersom det finns flera olika identitetsstrukturer som parallellt formar kyrkans identitet.¹³¹ En församling behöver nödvändigtvis inte begränsa sig till dem som bor inom det geografiska församlingsområdet eller ens till dem som är medlemmar i Svenska kyrkan. Svenska kyrkan som kropp består av de förtroendevalda, de anställda och de som deltar i gudstjänsten. Kroppen präglas mycket av den anställda personalen.¹³²

Inom Svenska kyrkan finns många roller, exempelvis ansvarig för begravningsverksamhet och arbetsgivare, detta innebär att Svenska kyrkan blir redovisningsskyldig inför statliga myndigheter.¹³³ I sin forskning menar Stig Linde att mer marknadsanpassade granskningsmetoder inom kyrkan leder till ett större beroende av utbildat yrkesfolk för att hantera redovisningskravet. Det anställda medarbetarlaget skall enligt Linde gestalta kyrkans sociala kropp. Eftersom granskningsmetoderna ofta betraktar församlingsborna som en målgrupp för den kyrkliga verksamheten så kommer inriktningen på de anställda och deras professionalitet att förstärkas ännu mera. Församlingen är en välfärdsproducent och församlingsborna är en kundkrets som brukar församlingens tjänster. Linde beskriver hur kyrkoherdens roll förändras från andlig ledare till en roll som påminner om den moderna VD-n. Granskningsmodellerna blir därmed kyrkoherdens verktyg för att stärka sin roll som verksamhetschef.¹³⁴ För besökaren är det viktigaste hur han/hon blir bemött av kyrkans personal vid viktiga riter som bröllop, dop och begravning men även kyrkans sociala verksamhet.¹³⁵

¹²⁹ Svensk Kyrkotidning 2012-09-07 numer 19/2012 Förslag till ny kyrkohandbok artikel *Thomas Ekstrand* ansvarig utgivare Göran Lundstedt.

¹³⁰ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 334.

¹³¹ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 335.

¹³² Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 337.

¹³³ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 339-340.

¹³⁴ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 340.

¹³⁵ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma

Dessa två exempel på hur kyrkan socialt gestaltas vill visa på hur Billings folkkyrkotanke kan ta sig praktiska uttryck när den skall tillämpas i vår tid. Linde och Ideströms arbeten har vänt sitt intresse mot kyrkans praktiker. De vill spåra yttringar i gestaltningen av den lokala församlingen.¹³⁶ Tolkad som en social realitet innebär kyrkan såsom Kristi kropp en närvaro av något som oupphörligen utmanar sakers tillstånd i världen. Samtidigt som detta för med sig ifrågasättande av exempelvis en kyrka som lånar former av ett vinstdrivande företag, innebär det samtidigt även en relativisering av kyrkan. Något som kännetecknar den historiska kyrkan är tillståndet av nu men ännu inte.¹³⁷ Kyrkan är och verkar i detta nu med och i människor i vår tid, men kyrkan såsom Kristi kropp kan inte nå sin fullbordan förrän dess att Kristus återkommer. I detta tillstånd kan kyrkan lära mycket från andra ofullständiga sociala kroppar. Att införa en socialt förankrad Kristi kropp teologi omöjliggör att kunna dela upp kyrkan i en yttre och en inre del, där bara det inre är teologiskt meningsbärande. Saker som hur en kyrkas anställda personalgrupp framträder eller vilka mallar som kyrkans verksamhet utvärderas och revideras utifrån har ingen betydelse för hur kyrkan tar plats som social kropp i det svenska samhället.¹³⁸

Enligt Avery Dulles kan ingen kyrkoteologisk modell ses som definitiv.¹³⁹ Kristet liv och fromhet medför någon form av rörelse nedifrån och upp; ”*ett stycke eros upptaget i agape*”¹⁴⁰ Billings egna synpunkter och reflektioner kring folkkyrkan kan och ska tas till vara även i vår tids syn på folkkyrkan och dess uppbyggnad men man kan inte låta huvudansvaret för denna kyrkoform ligga på en teolog som dog 1939. Denna uppgift måste ligga på dagens kyrka och uppdateras kontinuerligt.¹⁴¹

4.4 Samhälleliga förändringar

Från 1500-talet och fram till idag så har det totalt kommit ut fem handböcker för Svenska kyrkan, men på senare år så har handböckerna börjat komma med tätare mellanrum. Kan det vara så att tiden från 1500-talet till 1700-talet och jag skulle nog våga gissa att i alla fall in till industriella revolutionen, så har man nog inte haft så stort behov av nya handböcker ofta? Detta tror jag kan ha att göra med att det gamla bondesamhället var ett helt annat än dagens tjänstesamhälle. Den fattige var alltid fattig, den rike var alltid rik. Man gick till kyrkan varje söndag i ur och skur oavsett om det var mitt i varmaste sommaren eller smällkalla vintern. Man lyssnade noga på vad som sades från predikstolen, för det var den tidens media och i mångt och mycket följde livet och årstiderna denna enkla rytm, som också återkom i hemmen och i skolorna. Den enda kunskap man behövde besitta var sitt yrke oavsett om man var handelsman eller torpare och den kunskap man fick genom kyrkan. Vilken ofta hade med bibelns berättelser och i någon utsträckning kyrkans historia att göra, exempel här är Martin Luthers lilla katekes som var läromedel fram till 1917. Under denna tid fanns det förmodligen inget behov av förnyande i Svenska kyrkan, i alla fall inte från kyrkans sida.

bokförlag Skellefteå 2012, sida 341.

¹³⁶ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 343.

¹³⁷ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 344.

¹³⁸ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 345.

¹³⁹ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 346.

¹⁴⁰ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 347.

¹⁴¹ Jan Eckerdal, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012, sida 351.

Man ville kanske inte alltid öppna för en mer inkluderande gudstjänst som var mer öppen för församlingens förståelse. För även bara för ca 100 år sedan (1912) låg ju makten hos den som var rik men också hos prästerskapet och så länge församlingen inte besitter all kunskap så är de exkluderade i högmässan. De är åhörare och iakttagare och förstår en del men medverkar bara som gudstjänstdeltagare. Genom att den vanliga människan blir exkluderad så bevaras makten hos maktavarna, det vill säga de rika och prästerskapet. För det andra så var folk förr mycket mer inlästa och duktiga i kristendoms kunskap eftersom det var allt man behövde kunna.

Idag däremot så är det snarare så att man köper och säljer produkter, artiklar och tjänster. Till och med något som högmässan kan betraktas som en tjänst man köper och köper du något vill du ju ha bästa tänkbara valuta för pengarna, mesta möjliga vara till minst möjliga pengar. Vad gäller högmässan vill en vanlig svensk (när intresset finns) förstå så mycket som möjligt och kunna delta så mycket som möjligt. Det skall inte ta lång tid, man skall kunna lära sig och förstå snabbt på en gång utan några omvägar. Kyrkan kan tyckas göra allt för att tillmötesgå den allt mer kräsna församlingen. För medan församlingsmedlemmarna köper tjänsten ”högmässa” så säljer kyrkan den. Precis som i alla andra fall där det handlar om handel så gör säljaren allt för att intressera köparen.

Hur har man då valt att intressera köparen? Jo man börjar skriva nya kyrkoböcker, böcker som passar för människan av idag, eller snarare för en grupp av dagens människor. Jag tror att äldre (som utgör stommen av församlingarna) är mer intresserade av att försöka hålla sig kvar i det gamla beprövade upplägget. Men tanken med detta är förmodligen också handelsmässigt strategiskt. De som utgör stamkunderna idag kommer inte vara stamkunder i morgon eftersom de är gamla, därför vänder man sig till en yngre generation.

Vad skulle då hända om man som kyrka inte tillmötesgick de nya köparna? Intresset från eventuella köpare skulle tyna bort och chansen finns att eventuella köpare istället vänder sig till en annan säljare, i detta fall möjligtvis en annan kyrka/religion. Detta kan förklara varför behovet av nya handböcker är större idag och att det därför skrivs nya handböcker oftare idag än förr.

4.5 Nya handboken och lite reflektioner kring den feministteologi som finns kring den

När handboksförslaget började utformas så tog man hänsyn till en viss typ av feministteologi som vill tillskriva treenigheten fler kvinnliga attribut och det har kommit till uttryck i handboksförslaget 2012. Självklart med hänsyn tagen till att vissa delar av treenighet kan man inte ändra på, exempelvis den grundprincip som säger att, Jesus är 100% Gud 100% människa, utan påverkan eller sammanblandning. Detta innebär att Jesus roll som 100% Gud gör att han kan ha feminina drag och kvinnliga aspekter men hans roll som 100% människa gör att han inte kan vara annat än man. I sin roll som människa är Jesus en man och det gör att han bara kan vara just man han kan exempelvis därför inte ta på sig rollen som en kvinna som föder barn. I Kristus valde Gud att bli människa med oss och som sådan behöver han ha ett kön, för 2000 år sedan levde folk i ett patriarkalt samhälle styrt, präglat och format av och för män. Jesus rörelsen hade givetvis, som bekant, många kvinnliga anhängare eftersom den var förmånlig för dem och gjorde dem mer fria i samhället de levde i. Men att Jesus själv skulle vara man var egentligen under omständigheterna ganska självklart, hur skulle han annars kunna verka såsom kringresande predikant. Detsamma gäller också för de 12 lärjungarna och även eremit-predikanten Johannes döparen. Hade ingen av dessa personer

varit män så hade det blivit mycket svårt för att inte säga omöjligt för dem att utföra sin uppgift. Detta kan förklara att Jesus skulle vara man, om Jesus istället hade kommit idag skulle han kanske fortfarande fått könsrollen man, men han hade idag i nästan lika stor mån kunnat vara kvinna. Det beror helt enkelt på att dagens samhälle och det samhälle som Jesus själv och de första kristna rörde sig i är helt olika. Därför bör Jesus ses såsom man, med manliga attribut fast med en för sin samtid ovanligt öppen och tillmötesgående inställning mot kvinnor och framförallt barn, som också de blev negligerade och exkluderade av det patriarkala samhället.

Men däremot så har Gud Fader, fått lika stor identitet som Gud Moder, även om de orden inte yttras rakt ut i förslaget och den helige Anden har blivit den heliga Anden, Anden har alltså mer och mer börjat få en kvinnlig könsroll.

En punkt som handboksgruppen upprepade gånger återkommer till är att gudstjänstspråket skall vara könsneutralt och inkludera både män och kvinnor. Då den Svenska kyrkan likväl som resten av den världsvida kyrkans församlingar består av både män och kvinnor.

Det intressanta är att psalm 718 i den svenska psalmboken på ett klart och tydligt sätt verkar benämna såväl den heliga Anden, samt Gud såsom en skapar-Gud, som en kvinnogestalt och en modersgestalt.

*”Hennes starka vingar bär. Genom sol och vindens hav, hennes färd går vidare för livets skull och medan natten verkar lång ljuder rymd och jord av sång, hennes färd går vidare för livets skull.”*¹⁴²

Redan dessa två första rader av psalmens första vers omnämner Gud i femininum tre gånger. Man får först en känsla av att det är ett tilltal till den heliga Anden, då den heliga Anden i modern svenska ibland benämns i femininum och att man redan i de tre första orden ser på Gud såsom den heliga Anden, då Anden ibland betraktas som en duva.

*”När Jesus hade blivit döpt steg han genast upp ur vattnet. Himlen öppnade sig och han såg Guds ande komma ner som en duva och sänka sig över honom.”*¹⁴³

Men efter ett tag så får jag känslan av att det också är Gud såsom skaparen och upprätthållaren. Första föraningen får man först då psalmen verkar beskriva ett tillstånd som funnits innan skapelsen hade börjat men Gud finns där.

*”Tysta vatten gungade innan livet ännu fanns, som en vaggas tom, som väntar på nytt liv. Då svävade Guds ande över vattnet, allt blev ljus. Som en moder fågel bar hon livet fram.”*¹⁴⁴

Men det är först här in på de två sista raderna på första versen som man verkligen börjar ana en skapar-Gud också i psalmen. Framförallt en kvinnlig skapar-Gud. Det första man får veta är att den ännu orörda världen tycks vänta på att livet skall komma, man får en bild av en värld som är en ännu tom vaggas som väntar på att ett nyfött barn skall läggas där. Av Gud får man uppfattningen om att Gud själv är den havande kvinnan som så småningom skall föda barnet. Uttrycket *”allt blev ljus.”* kan till och med ge en bild av en förlossning. Den kommande meningen uttrycker tydligt Gud såsom en moder som bar *”livet fram”* alltså kvinnligt havandeskap. Vidare nämns Gud såsom en *”moderfågel”* vilket återigen anknyter

¹⁴² Den svenska psalmboken med tillägg, Verbum kyrkliga central förlag Stockholm 2002, sida 1129 psalm 718.

¹⁴³ Bibel 2000 Matteus evangeliet 3:16, Verbums kyrkliga central förlag Stockholm 1999, sida 1211.

¹⁴⁴ Den svenska psalmboken med tillägg, Verbum kyrkliga central förlag Stockholm 2002, sida 1129 psalm 718.

till den heliga Anden i form av en duva.

Det intressanta i sammanhanget är att psalmtexten till denna psalm är från 1992 och musiken till den är från 1985. Om texten är från 92 innebär det att Den heliga Anden hade en kvinnlig roll redan tidigt under 90-talet. Detta, anser jag, visar tydligt att det redan under tidiga 90-talet fanns en syn på Gud såsom kvinna också i gudstjänsten. En intressant följdfråga är då: Finns verkligen ett så omfattande behov av att synliggöra Gud med fler feminina attribut eller har denna fråga drivits till en överdriven spets?

Vidare tyder ordet heliga istället för som förr helige språkligt på, att Anden blivit kvinnlig. Att avsluta en benämning med a är femininum i svenskan, precis som Anna är femininum av Anders, eller att Erik är femininum av Erik, eller Alva är femininum av Alvin eller möjligen Alvar. Kort sagt i svenskan har A på slutet av personnamn, eller i benämningar blivit feminin form och genom att nu bli Den Heliga anden så kan Anden tolkas som kvinnlig.

Vad gäller den kristna kyrkan så omnämns kyrkan ofta såsom Kristi brud, det är ett begrepp som i och med Knutbymorden fått en ganska dålig och mörk stämpel. Men ordet Kristi brud är egentligen från början en benämning som tillskrivs nunnor, som andligt sett gifter sig med Gud och därför lever resten av sina liv i celibat. När man i psalm 104 i den Svenska psalmboken med tillägg, vid advent sjunger "Gläd dig du Kristi brud" Så sjunger man egentligen Gläd dig du Kristi kyrka, Kristi församling.

Man kan med andra ord se det som att både kyrkan och församlingen tillskrivs en kvinnlig roll. Detta är en roll människan ofta tar framför Gud, exempel är bibeltexten med de unga flickorna som skulle gå ut med lyktor och vänta på brudgummen, men istället somnade och missade hur brudföljet gick in. Här måste jag passa på att tillägga att man inte får glömma hur man även i andra kretsar än de religiösa och teologiska nämner människan, såsom inom naturvetenskapen och i flera av världens språk omnämner människan såsom "hon, henne". Om detta hänger samman med, eller har sitt ursprung i religionen som en gång i tiden var ren faktavetenskap vet jag inte.

Eftersom kvinnan (Eva) allt sedan Genesis är syndig då det var hon som fick mannen Adam att synda, så får man här en tanke om idén att människan (kvinnan) (Kristi brud) är syndig och väntar på Gud (mannen) som skall komma och rena henne. Därmed har Gud tillskrivits manliga attribut och människan, alltså har kyrkan tillskrivits kvinnliga attribut.

En intressant sak i allt detta är kyrkan och människans andra roll. En roll som kyrkan har fått är rollen som Kristi kropp och människan (den kristna människan) har fått rollen som lemman i Kristi kropp. För att ta ytterligare ett exempel ur den svenska psalmboken, psalm 61-5 "Lemmarna är många, kroppen är en, Jesu Kristi kyrka. Lemmarna är många kroppen är en, vi är ett i honom." En sista sak i den här anteckningen, en liten detalj, är att det är mycket märkligt att människan såsom kvinna och Kristi brud blir en del i den maskuline Gudens kropp. Bör det då inte vara så att den maskuline Guden har mängder med små kvinnliga delar i sin egen ännu maskulina kropp, eller försvinner människans feminina attribut då hon kommer i kontakt med Guds maskulina attribut?

5. Källförteckning för uppsatsen

Bibel 2000 Verbums kyrkliga central förlag Stockholm 1999.

Billing, Einar, *Den svenska folkkyrkan* Diakonistyrelsens bokförlag Stockholm 1963.

Brohed, Ingmar, *Sveriges kyrkohistoria band 8: Religionsfriheten och ekumenikens tid*, Stockholm Verbum förlag i samarbete med Svenska kyrkans forsknings råd 2005.

Den svenska kyrkohandboken 1986 Verbum förlag Stockholm 2010.

Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942
Svenska kyrkans diakonistyrelse Stockholm 1942.

Den svenska psalmboken med tillägg Verbum förlag Stockholm 2002.

Eckerdal, Jan, *Folkkyrkans kropp: Einar Billings ecklesiologi i postsekulär belysning* Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2012.

Edgardh, Ninna, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008* Arcus förlag Lund 2010.

Ekstrand, Thomas, "Förslag till ny kyrkohandbok", Ansvarig utgivare Göran Lundstedt, *Svensk Kyrkotidning* 2012-09-07 numer 19/2012.

Förklaringar till förslag Kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del 1
Svenska kyrkans utredningar 2012:2

Förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan 2012 del I Svenska kyrkans utredningar 2012:2

Hagman, Patrik *Efter folkkyrkan: En teologi om kyrkan i det efterkristna samhället*, Artos & Norma bokförlag Skellefteå 2013.

Ideström Jonas *Lokal kyrklig identitet – en studie av implicit ecklesiologi med exempel Svenska kyrkan i Flemingsberg*, Atos och Norma bokförlag Skellefteå 2009.

Mazetti, Kjell, "Nya handboken inget för nybörjare insändare", Ansvarig utgivare/chef redaktör Svante Fregert, *Kyrkans Tidning* 2013-01-17. (insändare)

Morén, Kristoffer, "Ny kyrkohandbok öppnar för gudstjänst efter smak", Ansvarig utgivare/chef redaktör Svante Fregert, *Kyrkans Tidning* 2012-06-01. (insändare)

Svenska kyrkans bekännelseskriter Schamalkadiska artiklarna
Samfundet Pro fide et Christianismo Verbum förlag Stockholm 2010.